

JUSTH ZSIGMOND

MŰVÉSZ SZERELEM

BUDAPEST

PALLAS IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1888

MŰVÉSZ SZERELEM

*Szerzőtől ugyancsak a Pallas irodalmi és
nyomdai részvénytársaság kiadásában már
megjelent «KÁPRÁZATOK» ára 2 frt.*

PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDÁJA.

IFJABB GRÓF

BATTHYÁNY GÉZA

BARÁTNAK

I.

ÉDES ARZÉN! Úgy ám, édesem, elhagylak. Nem értelek. Kinoztál. Mit akartál velem? Szerelmed fárasztott s ... ma már bevallhatom, sértett. Bocsáss meg nekem ... Ah, de mit magyarázzam tovább?! Megyek Ehrenfelddel utazni. Én igen egyszerű vagyok arra, hogy egy ilyen összetett gép — így nevezted magadat a «rózsaszínű pillanatokban» — szeressen. Ehrenfeld nagyon, de nagyon szeret ... Most majd kipihenhetem magamat. Pá! Kérlek, küldd vissza a bársony pongyolámat, a mely nálad maradt, kedves ruhám, és rád fogja emlékeztetni azt, ki igazán csak is téged szeretett,

Annát.

— Ez van a levélben. És csak ennyi! Egy évig tartó szerelmi mámor után, egy évi boldog — — igen, boldog együttlét után.

— Nem mondott egyebet a nagyságos asszony? Nem üzent semmit? — kérdezte az a fiatal ember, ki oly sajátos kifejezésű arczczal bámult a kapu alatt álló bamba, nehézkes mozgásu házmesternőre.

— A nagyságos asszony ma reggel utazott el. Elvitte magával Fánit is, a komornát, semmit sem hagyott hátra, csak ezt a levelet, meg a czímet. Parancsolja Gilády úr, hogy . . .

— Nem, nem, tudok már mindent — felelt a kérdezett, közönbös arczot erőltetve s lassú, egykedvű léptekkel, kiment a kapun.

A mint az utczára ért, megállt és körülnézett. Vajjon úgy van-e még minden oda künn, mint azelőtt volt?

A madarak vígan csicseregtek. A Damjanich-utca fáit megbólintotta a tavaszi szellő, s a langyos napsugár bevilágított mindent.

Minden élt, örült, s ő — egyedül ő az elhagyott. Ki hitte volna? — Hiszen még egy héttel ezelőtt, mielőtt falura ment, olyan jónak, olyan hűségesnek látszott. Persze azóta egy hét telt el! És e gondolat még ebben a szomorú pillanatban is, megnevettette. Egy hét! De vajjon e hét alatt változott meg, vagy más volt a baj?

És Gilády Arzén, az elemző, a lélekvizsgáló regény ismert nevű mestere elgondolkozott, eltűnődött csak úgy, mint tegnap, csak úgy, mint

azóta mindig, a mióta öntudatra ébredt. Vajjon minden, de minden viszonyának, legyen az barátság vagy szerelem, ez lesz-e a vége? De hiszen ez kétségbeejtő! Ilyenek mind az emberek?! Vagy tán a hiba önmagában van? Vegyük ezt az esetet. Szerette Annát nagyon, mert szép volt és érző. Aztán megérkezett az a pillanat is, mikor többet akart, mikor művészi énjének párját szeretne volna feltalálni ebben a gyarló, gyönges szonyban. S akkor elálmodta ideáljának. Annak akarta, vélte látni. Meg akarta ismerni egészen, hogy felfedezze egyéniségében azt a határozatlan valamit, a mit jobban akart szeretni benne, mint minden más ősmert tulajdonságát.

És lassan kiábrándult belőle.

Azután nevelni, önmagához emelni akarta. Kétkedve elemezte, akár csak valamelyik regény alakját. A leány eleinte türt, mert hiszen szeretett s átszenvedett hat hosszú hónapot — aztán ... ment tovább útjára s megírta ezt a levelet. Így Gilády Arzén ismét egyedül maradt.

— Azt mondja, kinoztam szerelmemmel. Hát ha igaza van? Tudtam-e szeretni igazán, úgy, hogy ne tanulmányozzam azt, a kit szeretek, önmagamot e különös esetben és szerelmemnek lényegét?! El tudtam-e szerelmemben feledni azt, hogy teremtek, hogy írok?

Így töprengett a költő, lassan ballagva, el-

merengve, félig lethargiában. A tavaszi napfény beragyogta egész alakját. Arcza a byzanci aranyalakra festett szent képekre emlékeztetett. Hoszszukás arczéle, keskeny, mandola vágású szemei, sovány, hosszú lecsüggő karjai, szájába lógó orra, mintha stylizáltak lettek volna, de szemeiből bágyadt, kialvó, finomult érzékiség s mély érzés beszélt.

A közeli kertek illata átjárta egész testét. E perczen igaz fájdalma mellé még más hangulat is tolult. Megérezte a tájképet — s egy pillanatra megfeledezett Annáról.

A városliget terült el szemei előtt. Az egyik oldalon a rondo és a Stefánia-út a maguk köznapi előkelőségével, a másik oldalon a német aréna felé vezető allée. Erre felé tartott. Itt csendesebb a környék, igazabb a természet. Az akácok még nem hajtottak ki egészen, csak pár nap óta volt melegebb idő. Feketés törzseik megvonaloztak a zöld rét világos alapját. Itt-ott egy nagy fűz, vagy nyárfa finom, picziny, fakadozó levélkéi pontoztak zöldre az ég világos, áttetsző azurját. A pázsitot sötét lilaszín liliomok és fehér százszorszépek tarkítottak. A levegőben könnyű, alig érezhető illat áradozott. Egy-egy bokorban énekes madár szólt szerényen, alig hallhatóan, tán mert megriadt az embereknek a távolból ide hallatszó morájától, vagy tán azért, hogy a bokrok, fak és pázsit finom rajzával összhangban legyen.

A Stefánia-út felé eső völgyet ünnepi ruhájú nők és férfiak lepték el.

A természet s az emberek zúgó moraja ma derült, boldog volt.

Minden élt, s örült az életnek.

A tavasz első vasárnapjának hangulata betöltötte az író lelkét is.

Fájt neki még a napsugár is, mert egyedül volt.

Megint Annára gondolt. Az első jött-menttel akarja pótolni *az* ő helyét! De ha ez szereti! Szereti! Hát ő nem szerette? Vajjon lesz-e még valaki, a ki ezt a leányt olyan mélységes érzellemmel tudja szeretni, a hogy ő szerette? Vajjon el tudja-e majd felejtetni az ő egyéniségét, az ő szerelmét? Hiszen kétszeresen szerette, mint ember és mint író.

Bele vitte könyveibe, megrajzolta alakját; úgy hogy megmaradt az utókornak. Alakját? Nem. Azt az alakot, a melyet róla elálmodott. És tulajdonképpen csak ezt az alakot szerette, mert az az Anna, a kit immár elvesztett, nem volt Beatrice-je. Végre is e veszteséget inkább akkor érezte meg, midőn az álmoképet s e leányt nem tudta többé egynek látni... S így ma tulajdonképpen nem vesztett semmit.

És még hozzá ilyen levelet írni *neki*! Milyen közönséges, durva lélekre mutat, így válni el tőle!

Tőle! S felébredt művészi hiúsága. Boszankodni kezdett, elolvasta a levelet újra... Igen, ez a hideg hang nagyon bántotta. De hát mit gondolt ez a leány? Ilyen levelet írni neki, nem tudja, hogy ki ő? Kire vesztegette szerelmét? Ah, ezt a levelet el kell tépni, ez ne maradjon meg, erről ne is tudjanak soha azok, a kikért szenved. Igen szenved! Mert mi más a művészi munka, mint szenvedés? Küzdeni önmagunkkal, feltépni folytonosan sebeinket, kiszívni a vért, mely e sebekből serked, küzdeni a létért, az elismerésért a sírig, a halhatatlanságig. Ez is Golgotha, csak a végczél bizonytalan, s a szenvedés hosszabb, mert addig tart, míg maga az élet.

Milyen meredek az útja! Hogy küszködünk a miatt, mert kivételes egyéniségünk nem fér a rendes chablonokba! Mennyi keserőséget okoz magunknak is, mikor környezetünket kétségbe kell ejtenünk azzal, hogy nem tudunk a járt úton haladni! Azután, midőn sok kín után az eddig öntudatlan tudatunkra jő, midőn az érzés alakot ölt, midőn teremteni akarnánk, — jönnek az első akadályok: a bizonytalanság, a tapogatózás, a tépelődés, a valószínű iránytévesztés, újabb kezdet. Aztán végre egyéniségünk felfedezése. Látjuk az utat a merre mennünk lehet, mennünk *kell*. Az első siker. Az irigyek, az ellenségek. Ezalatt az a rémitő embermustrálás!

Eleinte öntudatlan, később tudatos keresése annak, ki hozzánk rokon. Ekközben régi barátaink elhagynak, mert már nem értenek meg, az új barátok pedig összetettek, mint mi magunk, kikről nem tudhatjuk: mit várhatunk tőlük? — kikről ritkán tudjuk, legtöbbször csak gyanítjuk, hogy rokonok velünk, — kiknek egyéniségét teljesen sohasem érthetjük meg. Újabb csalódások, újabb szenvedés. Aztán az asszony, kiben az ideált keressük, az asszony, kiben annyiszor csalódunk És így, folyton küzdve, szenvedve, egyedül, de teremtvé: ez, ez a művészet Golgothája, a mely út a dicsőség, a fény útja, de a mely röggel, tüskével, szenvedéssel van tele.

Mindez keresztül cikázott Arzén agyán.

Aztán pár percznyi kínos merengés után nyugtalanul nézett körül. Az egész lígetet nyüzsgő embertömeg lepte el; emberek, kik élnek, kik remélnek, kik az életben csak a napsugarat látják, kik ismerik a boldogság művészetét. S ez embertömeggel szemben ő, a finomult idegű, a művész.

— Eh, bolondság! — susogta s gyors léptekkel indult vissza a Nagy-János-utca felé.

Az esti derengés leszállt, a kertekből százféle illat áradozott. Mindegyik villában más hangulat, tán másféle boldogság. Itt egy család ozsonnált,

fiatal szülők, egészséges, nevető gyermekek; amott egy öreg asszony, letéve kötését, érdeklődve, éber figyelemmel nézte a járó-kelőket. Ebből a villából a mester-iskola fiatal művészeinek víg nevetése, kacajja hallatszott ki. Az út végén pedig egy kintorna kísérete mellett két kis olasz gyermek énekelt rekedt hangon a «Santa Lucia»-t. S mindent rózsaszínre festett az alkonyat.

— Mégis jobb a tömeg között, ott legalább az egyént nem hallom, nem látom — gondolta s kiment az Andrássy-útra.

Belevegült a zúgó, hömpölygő néptömegbe és sodortatta magát befelé a széles úton.

Este lett, mire a városba ért. Hova menjen?... Tán haza? Ah nem, hiszen ott áll íróasztalán Anna képe... s most még nem akarja látni. Barátja, egyetlen barátja: Kálmán Ernő, festő, falun van. Mit tegyen? Eh, elmegy kedves czigányát, a jó Palit meghallgatni. Az majd kicsalja onnan a lelke mélyéből azt a végtelen nagy bánatot, mely úgy ráfeküdt a szívére, hogy alig bírja viselni a terhét.

Így jutott a Hungáriába. Ott állott a primás a terem egyik sarkában lustán, érdektelenül nézve maga elé. Mintha közönségében nem látott volna olyat, a kinek érdemes lenne húzni. Amint meglátta Giladyt, felvillant a szeme. Sokat keseregtek együtt, az egyik hallgatagon, a másik mu-

zsikálva, kiolvasva amannak a szeméből a kint, a keserűséget, a bánatot.

Alig hogy Arzén leült, Pali oda csúszott hozzá, s úgy körülhizelegte, akár csak egy doromboló kis macska a gazdáját.

— Mi lesz a nóta, nagyságos uram?

— Huzzad Palikám, ahogy akarod, én nekem ma mindegy.

Pali ránézett; megértette.

A «mindegy» szó nagy bánatot jelent.

Oda állott a banda elé s húzta, húzta egész lelkéből. A két művész előtt e perczen összefolyt a világ, az egyik csak játékanak élt, a másik pedig annak a név nélküli merengésnek engedte át magát, a melyben öntudatlanul minden érzéssé folyik össze.

Eleinte mély, bűgő hangokat csalt ki a cigány hegedűjéből, a nóta olyan orgonaszerűleg hangzott fel, mintha a lélek legmélyéből vájta volna ki; majd egyszerre füttyülő, sivitó accordok, vad, kétségbeesett, jajkiáltásokhoz hasonló hangok szakították meg a lassan folyó dallamot. Pali hajlongó derékkel, sápadt arczczal, fénylő szemekkel csak húzta, húzta, rászegezve tekintetét annak arczára, a kinek játszott s a kinek lelkét meg akarta szabadítani kínjától. Arzén arczkifejezésének minden árnyalatát elleste; szemtükrén át bele látott lelke legmélyébe, s azt, a mit a másik

alig birt volna kifejezni szóval, megértette és vissza is tudta adni. Végre a dal a szenvedély legmagasabb skálájáig emelkedett; mintha jajgató sirályok rebbentek volna át a villámmal terhes, viharos levegőn; a hegedűk zúgtak, pattogtak, a czimbalom zengett, Pali ujjai lázasan, idegesen, végtelen gyorsasággal futottak át a hegedű húrjain, utóljára félbe szakadt, a kiáltáshoz hasonló accord ... és a dalnak vége volt. A két ember összenézett; aztán a cigány oda ment az íróhoz.

— Ez volt, uram? — kérdezte ráhajolva.

Arzén némán bólintott fejével.

— Mi volt ez, Pali? — szólalt meg végre, megtörve a csendet, hogy éppen valamit kérjen.

— A kesergőm ... Nagy ritkán játszom ... Nagyon fáj ám nekem is ez a nóta.

— Szép, nagyon szép volt.

— Hát a történetét tudja-e? Nem? Nagy bajban voltam akkor, mikor ezt a nótát csináltam. Majd elmondom. Szegény apám halálos ágyánál nagy szomorúságomban gondoltam ki az első részét, a másodikat meg akkor, mikor a sírba eresztették a koporsóját. Szegény öreg! ... Ő tanított meg hegedülni ... Én hegedültem ki utolsó útján ... Meg is könnyebbített a nótám, mondhatom. Hát tetszett a kesergő, nagyságos uram?

— Gyönyörű szép, Palikám. Áldom a nyiretytyüdet — szólt, s úgy érezte, hogy mond vala-

mit ez a naiv, de minden ízében művész ember, valamit, a mi több annál, mint a mennyit szóval kifejezni bir. Érezte, hogy minden érzésünk, még a szerelem, még a fájdalom is csak a teremtés eszköze. És ilyenek vagyunk a legnaivabb művésztől, a cigánytól a legtudatosabbig mind, mind.

Megértette, hogy tűrnie, szenvednie kell annak, a ki teremteni akar, mert hiszen a kagyló kínja a gyöngy! . . .

— Hát, nagyságos uram, a kisasszony hol maradt? Mit csinál? — verte fel töprengéseiből a cigány.

— A kisasszony? Fürdőzni meit, úgy ám Pali, hanem majd visszajön — tette hozzá gúnyosan mosolyogva, s most ismét eszébe jutott az egyszer elálmodott Anna. Elvesztette! S a keserű hangulat még egyszer, utoljára fényövet vont a csalfa leány homloka köré, e perczen ismét szerette és végtelen keserőség töltötte el lelkét.

Éjjel aztán haza ment, s levelet irt Kálman Ernőnek. Röviden értesítette, hogy milyen csapás érte, s elmondta azt is, hogy mennyire, de mennyire rá szorult e perczen az ő derült, nyugodt, harmonikus egyéniségére, hogy várja . . . jöjjön. Jöjjön mielőbb! A levelet lepecsételte s aztán hosszasan nézte Anna arczképét. A lámpa sárgás fényt vetett az arczkép finom vonásaira. «La

donna e mobile» dudolta félhangon s keserűen mosolyogva meggyújtotta az arczképet a thea-üst lángjánál, s beledobta az üres, tátongó kályhába.

Aztán fásultan nézett a fel-felcsapó lángokba. Végre csak egy kis csomó szállingó hamu maradt meg a képből.

II.

PÁR NAP mulva az esti órákban Gilády Arzén a Nagy-János-utcza felé tartott. Kora reggel kapta Kálmán Ernő táviratát, a melyben ez arra kéri, jöjjön ki hozzá a műterembe, hogy ott aztán vacsora közben megbeszéljék a megbeszélendőket.

Vagy hat óra lehetett, mire Arzén a villa kapujához ért.

— Itthon van már az úr? — kérdezte a szobaleánytól, ki a csöngetést hallva, elősietett.

— Csak este hétkor érkezik meg, reggel kapta Elza kisasszony a táviratát . . .

— Felmegyek addig a műterembe, ott várom meg — szólta Arzén, s felhaladt a keskeny falépcsőn a művészetnek szentelt nagy terembe, mely az első emelet jó részét elfoglalta.

A mint átlépte az atelier küszöbét, összeszorult a szíve : utoljára Annával volt itt, abban az időben,

midőn utoljára ült Ernőnek. Hogy megbámulta akkor azt a szép arczképet! Milyen boldog volt! És itt még minden azon a helyen van, mint akkor volt! Ott azon a nagy kereveten feküdve várta a kis primadonna, míg a «mester» fölmenti a «mesternőt» . . .

Akkor is alkonyult. De kint még hideg, fagyos volt minden, idebent azonban annál melegebb. És ma a nagy üvegfedelű atelier hidegnek, nyirkosnak tűnt fel előtte, nem úgy, mint akkor! . . . Úgy látja maga előtt! . . . A mint Ernő megengedte, hogy felkeljen, az ideges kis operette-énekesnő egy szökéssel odaugrott a falhoz, lekapott onnan egy mandoline-t, s a pengő hangszer kísérete mellett elénekelte a legutolsó divatos couplet-t. Aztán egymáshoz simulva, soká, soká némán néztek ki az ablakon. Ernő ezalatt kimosta ecseteit s levakarta palettájáról a festéket. Ez egy hangon, ezen az alig hallható halk zörejen kívül — csend. Kint a téli tájkép, a közeli Sugár-út tompa lármája, s a szomszéd mesteriskolából fel-felhangzó ének, melyet Anna félhangon kísért. S ez után a színésznő lázas szavai, a mint az izgatottságtól reszketve, oda simult hozzá: — «szeretlek, szeretlek» — susogta. Csókkal némította el, hosszan, nagyon hosszan tartó csókkal, s aztán ismét csend. És ezt a perczet, csak úgy mint a többi, nem hozza vissza semmi, de

semmi a világon. Ma csöndes az utcza ; csöndes az atelier . . . csöndes a szív. Az Andrassy-uti kocsik dübörgése alig hallatszik ide a zárt ablakon át. A Nagy-János-utcza némaságát nem zavarja semmi, míg nem egyszerre csak az a bolondos olasz dal töri meg a csendet, az, a melyet akkor is hallott :

«Se il core m'ha rapito
Il suo me l'ha promesso
Oh ! che allegrezza neh ! m'anima mia !
Oh ! che allegrezza neh ! m'anima mia !
Trippole, trappole tra ! Dio che dolore nè
M'anima mia !»

A dalt ma nem kísérte Anna . . . S e perczben leginkább az bántotta, hogy el van hagyatva, nem az, hogy Anna már nem szereti. A magány egész súlyával reánehezült szívére, lelkére. Emberek után vágyott . . . és Ernő még mindig nem jó. Az atelier fagyos levegője, meg minden bántotta. Érezte, hogy míg Ernő vissza nem jő, *ezen a helyen* nem fogja jól érezni magát. De hová menjen ? Tán át a mesteriskolába ? Ah ! hogy *ezt* a dalt hallja ezután is ? ! Tán ki az Andrassy-útra, járni egyet ? De félt a tömegtől is. Legjobb lesz, ha lemegy Kálmán Elzához, Ernő hugához, ki bátyja háztartását vezeti, s a gondviselés szerepét játsza Ernővel szemben.

— Otthon van a kisasszony? — kérdezte Arzén a szobaleányt.

— Igen, csak tessék besétálni.

Belépett. Elza ott ült varróasztalkája mellett és egy régi brokátot foltozgatott.

— Látom, hogy szorgalmas, mint mindig...

— Hogyne! A munka unalom- és — gond-
űző. De mondja, mi az oka, hogy Ernő olyan
váratlanul érkezik meg? Én azt hittem, hogy csak
pár hét múlva jön haza.

— Hiszen tudja, édes Elza, hogy Ernő éppen
olyan jó barát, mint a milyen jó testvér. Én ir-
tam neki, hogy kis bajom akadt... Jól fog esni,
ha Ernőt látom.

Elza felnézett munkájáról, s rábámult Arzénra.
Ha a regényíró tudott volna olvasni ezekben a
sötétkek szemekben, melyet szép, hosszú szem-
pillák árnyékoltak, bizonyára észre veszi, hogy
ez a leány, a kiben eddig csak Ernőnek a hugát
látta, a barátságnál mélyebb érzést rejteget ma-
gában.

De tán jobb is volt reá nézve, hogy mitsem
olvasott ki a leány kék szemeiből. Hiszen sze-
retni úgy sem tudta volna soha. Mert Elza *csak*
jó volt. Azok a tulajdonságok, a melyek a leg-
több nőnél a szívet olyan fényes eredménnyel
pótolják, nem voltak meg benne. Soha sem lehe-
tett szépnek mondani, és már túl volt a harmin-

czon. Azok közé a nők közé tartozott, kik arra születtek, hogy tűrjenek, szenvedjenek, s viszont-szerелеm nélkül szeressenek. Egész életét másoknak áldozta, s azért sokan kinevették. Mert hiszen nevetséges is az, ha egy leány megöregszik szeretet nélkül, elhagyottan, küzdve másokért, felejteti igyekezve, hogy tulajdonképpen miért is van a világon?!

És ez a szegény leány szereti Arzént tizenkét hosszú esztendő óta. Éppen csak azóta, a mióta ez Ernővel olyan jól van. Szerelme olyan egyszerűen, olyan természetesen fejlődött, mint a hogy az első tavaszi napsugár kifakasztja, s a nyár forró sugara elperzseli a hatalmas tölgyek tövében nyíló erdei ibolyát.

Addig Ernő állott a szívéhez legközelebb, az egész világon, s így most azt, a kit testvére a legtöbbre becsült a férfiak között, megszerette szerелеmmel. Ez nem is lehetett volna máskép, — gondolta elhagyott óráiban — s ez nem is lesz máskép soha. Bizonyos volt róla.

Elza még mindig kérdőleg nézett Arzénra.

— Nem ért semmi különös baj, nyugodjék meg, édes barátnőm; már elmúlt, csak vigasztalásra volt szükségem. Úgy-e, milyen önző az ember?!

A leánynak eszébe jutott, hogy van még valaki a világon, ki szintén meg tudná vigasztalni.

Valaki, ki minden könnyét cseppenként szárítaná fel... De hát ki vigasztalja meg ezt a valakit?

— Nem énekelne egyet az *én dalaim* közül, tudja?... Olyan rég nem hallottam, pedig úgy szeretem a hangját!

Elza nyugodtan, egyszerűen oda ment a zongorához és Schumann «Die alten bösen Lieder» című dalát kezdte énekelni csengő, bár kissé gyenge mezzo-sopran hangon.

Arzén kezeibe temette fejét, Elza pedig maga elé nézve énekelte a dal búskomoly szavait.

A zongora két oldalán égő gyertyák vereses tűzpontokat vetettek az ablakon keresztül derengő estalkony hideg színeibe, s sárgás fénynyel vonták be az éneklő leány sápadt arcát.

Arzén magába mélyedt. A dal csak ragadta, ragadta magával; egészen clandalította s édes, kimagyarázhatatlan fájdalommal töltötte el lelkét. Sajgó, édes-bús hangulat szállotta meg, elfelejtkezett mindenről s teljesen átadta magát a művészi élvezetnek.

A leány pedig csak énekelt, mind keserűbben, mind fájdalmasabban. Az már nem művészi megindultság volt, a mi őt izgatta; a leány tudta jól, miért égeti belső sebe, csak abban az egyben egyeztek meg, hogy ír egyiküknek sem jutott, mert az egyiket lelki szerkezete, a másikat pedig a külső körülmények vitték lefelé a kétségbeesés

lejtőjén. S a dal csak hangzott tovább. Oda künn mind sötétebb lett a tájkép, végre a nyugodalmas, a vigaszthozó est is megérkezett.

— Te ugyan szépen vigasztalod a mi betegünket, Elza! Már megint azokkal a kiállhatatlan, érzélgős német dalokkal állsz elő?! Tedd el hamar, ha mondom, te meg ölelj meg, bolond fiu, . . . Gombház, ha leszakad lesz más!

Így beszélt egy magas, kissé duzzadt vonásu, fekete, fényes szemű, vállas fiu, ki éppen belépett az ajtón.

Aztán átkarolva Arzént, felvitte az atelier melletti kis szobába, s ott végig dölve egy kereveten, így szólt:

— No most beszélj; de öntsd ki a lelkedet egészen, hogy ne maradjon benne egy cseppnyi üröm sem.

Ez az egész lényében optimista ember: Kálmán Ernő volt, kinek húga e perczben némán nézett maga elé, a félbeszakadt dal szövegén gondolkozva

III.

NO FIU, beszélj, mondd el, mi történt? Anna elhagyott, búcsú nélkül?

— El.

— És?

— És! Hát ez nem elég, nem értesz? Hisz tudod, hogy félig magam vagyok az oka . . .

— Persze, hogy te vagy, mert nem szeretted igazán soha, hiszen folyton kínoztad elmélkedéseiddel. Isten tudja hányszor voltam én magam az ilyenféle jelenetek tanuja. Ölelés közben megkérdezted, hogy mit érez, hogy nem azért vagy ezért ölel-e téged?! Ő eleinte bámult, aztán . . . megunt a dolgot, s ott hagyott a faképnél. Ez az egész!

— Igen, elhagyott — felelt félhangon Arzén.

— El hát . . . Gombház, ha leszakad lesz más, ha mondom. Ilyen fajtájú szeretőt mindig találsz,

akár minden ujjadra tized. Anna jó leány volt, de hát nem valami nagyszabású ideál!

Arzén jó izüen mosolygott az utóbbi szavak hallatára.

— Nem, az nem volt — szólt gúnyosan.

Eszébe jutott, hogy egész szerelme nem volt más, mint ennek az «ideál»-nak a levetköztetése. Kálmán Ernő ezt nevezte «elmélkedéseknek». Végül aztán persze az ideálból csak a meztelen asszony maradt. Ezzel pedig Arzén nem elégedett meg. A leány észrevette szeretője hidegségét, s aztán bár szerette a férfit, közönbössé vált a — regényíró iránt. Ott hagyta. Ebből állott Arzén szerelmének «életrajza». Arzén e pillanatban is, a nélkül, hogy igazi fájdalmat érzett volna, csak benső egyéniségének téve eleget, kínoztatta magát. S ennek tudatára is ébredt. Mind a mellett jól esett éreznie, hogy «az alkotás hangulata» fogja el. Mindazt, a mi valamit ért műveiben, akkor írta meg, mikor sötét volt kedélye. Így aztán a munka, a szent munka jutott ismét eszébe.

— De hagyjuk ezt — folytatta hangosan gondolatmenetét — inkább beszéljünk másról Mit festettél azóta?

— Sokat, fiam, rengeteg sokat. A Münchenben töltött három hét alatt gyártottam egy Psyché-Csinos opus — de majd meglátod. Falun pedig

egy történeti compositióba merültem — de itt van minden, majd meglátod. Mert itt maradok most veled, az ám . . . na, ölelj meg hát. Ugy-e okos gondolat volt visszajönnöm? Olyan szépen beosztjuk majd az időt. Reggeltől délután négyig munka. Aztán hangulatos séták mindig másfelé. Czinkota, Rákos, Péczel, Svábhegy, Promontor. Majd meglásd, addig míg . . . Te, én most valami igen-igen érdekes dolgot mondok el neked . . . !

— Érdekes dolgot? . . És mi az?

— Házasodom.

— Te!

És az első pillanatban arra gondolt, hogy még ezt is elfogja veszíteni. Csak másod sorban jutott eszébe, hogy barátja így tán elérí azt a boldogságot, a mely után ő, úgy látszik, hiába rohan.

— Én, én. Mit bámulsz hát úgy magad elé? — s eszébe jutott: hát ha arra gondol, a kít csak pár napja vesztett el?!

— Igen, fiam — folytatta — *megházasodunk*, én ma, tán holnap meg te. Ne keseregj olyan nagyon, csak azért, mert szép Helenád elhagyott. Tán csak nem akartál Páris helyett Menelaus lenni Annácska oldalán? De elég a tréfából. Egy művész-estélyen . . . tudod a télen, Münchenben, láttam meg legelőbb. A terem egyik sarkában állva a bál egész közön-

ségének figyelmét magára vonta. Cserkesznőnek volt öltözve. Kibontott arany haja körülhullámozta karcsu derekát. Fekete szemöldökeit durczásan vonta össze; zöldes szürke, mély kifejezésű szemeivel néha-néha bársony lagyságu, bár bágyadt pillantásokat lövelt maga körül, más pillanatban pedig ingerülten nézett egyik-másik udvarlójának szemébe — ki tán ép nehézkes bókot mondhatott neki — majd megint álmatagon tekintett maga elé . . .

— Ah, a modern asszony! Mert a leírásból látom egész összetett lelkét! — kiáltott fel önkénytelenül Arzén.

— Az ám! Ugy-e minden, a mi szép, az modern?! Lári-fári. Ámbár talán ebben az esetben igazad van. Hidd el, azt találom, hogy hasonlítottok egymásra. Most veszem csak észre. Mind ketten szeszélyesek, meglepők, idegesek, összetettek . . . jól van, legyen meg a te akaratod: modernnek vagytok . . . modern művészek.

— De hát ki az az asszony, leány, ördög vagy mi? — kérdezte Arzén nevetve, bár feszült figyelemmel.

— Angyal, fiacskám, angyal, mi halandók pedig Walter Paula néven szólítjuk.

— Gondoltam. Csak is ő lehetett. Ösmerem képeit . . . gyönyörű holdas tájait, aztán azt a pompás fakerítést, azokkal a rongyos utcái gye-

rekekkel ... De hát hogy jutott ez a leány Münchenbe, hiszen nem ott tanult?

— Persze, hogy nem, különben nem festene deszkakerítéseket piszkos utcagyerekekkel, nem volna olyan átkozottul impressionista, mikor másra is volna tehetsége. Rómából, hol a spanyoloktól tanult, jött Münchenbe pár hétre, nagynénjét látogatni, ki ott ment férjhez.

— És te?.. hogy ismerkedtél meg vele?

— Én? Bemutattam neki magamat. Azzal kezdte ismeretségünket, hogy kinevetett — akár csak te — régieskedő irányomért, bár mondott pár hízegő dolgot is a vásznaimról.

— Én nem nevettelek ki soha... nem... de folytasd.

— Aztán vele ültem végig a cotillont — hiszen tudod, hogy soha sem tánczolólok, — beszélünk rólad is, szóval nagyon bizalmasak lettünk; meghítt magához... másnap elmentem hozzá, harmadnap is, s aztán mindennap... mint félig-meddig jegyesek váltunk el.

— És mit beszéltél vele rólam?

— Könyveidről beszélt. Hűséges olvasód. De hisz eleget beszélhetsz majd vele a «modernismusról», sokat fogunk majd hármásban vitatkozni. Tudom, meggyülik a bajotok velem, ki titeket, mint Isten teremtményeit annyira kedvellek, hogy még mint az ördög teremtményeit,

mint modern művészeket is el tudlak túrni . . . De aztán művészi jellegű legyen a duetto, mert különben én is bele kiáltok a bassusommal!

S felkaczagott. Megölelte Arzént, kinek zavart arczkifejezését nem vette észre. A másik maga sem tudta, mi az, a mi bántja, izgatja?

— És mikor jó Budapestre? — kérdezte Arzén kissé nyugodtabban.

— Tán két hét múlva, vagy még előbb . . . hogy kipróbáljon. Ez is modern, úgy-e?

— Ez valóban annyira czélszerű, hogy nem is lehet más.

Arzén, maga sem tudta miért, kivágott a szabadba. Egyedül óhajtott lenni.

— De én, édes öregem, megyek, este dolgom van. (Nem volt, Kálmánnal akarta tölteni az estét.) Majd holnap reggel kijövök, s aztán veled töltöm az egész napot. Ha akarod, mi is elmehetünk valahová a zöldbe.

— Ejnye no . . . azt hittem velem maradsz ma este, beszélgethettünk volna. Nem lehet, igazán nem?

— Igazán nem.

— Tehát holnap reggel?

— Holnap!

IV.

LASSAN, igen lassan indult visszafelé. A nagy fásor felé vette útját. A gesztenyefák levelei halkan zizegtek, egyéb nesz nem volt hallható. Megállt s gépiesen körülnézett. A fásor öreg fáinak egymás mögött, párhuzamosan futottak be a leereszkedő ködbe. A két oldalt elterülő villák kertjeinek rostélyain át itt-ott felcsillant a közeli lámpák halvány fénye. Egy padon szerelmes pár ült. Halkan, alig hallhatóan beszéltek, és susogásukat az esti szellő zúgása kísérte.

Vágyakat érzett. És még sem gondolt már arra, a kit még pár nap előtt siratott. Azt hitte, hangulatot érez. Pedig a természetet csak is akkor érezzük meg igazán, ha szépségeit mutatni szeretnők valakinek — valakinek, ki a természetben csak is bennünket szeressen.

A régi dal . . . a paradicsomról!

És mégis! Mennyit volt egyedül! Mióta szülei elhaltak, s annak több mint tíz esztendeje, mindig. Különb is az egyedüllétre ösztökélte minden, de legkivált benső egyénisége.

Idealista volt, azonban idealizmusával bonczoló elméje lépést tartott. S ez volt egyéniségében az annyira modern, bár disharmonikus vonás.

Lelkében az ember eszményét hordta, s ez aztán rendesen összeütközésbe keverte magukkal az emberekkel. Midőn lelkét oda adta szeretőjének vagy barátjának, akkor olyan magasban látta őket, hogy onnan már csak süllyedés volt képzelhető. Már mint kis gyermek megismerésre törekedett, minden érdekelte, s a keresés által többször csalódott, mint nem; később is mindig a végokot kutatta, az emberi cselekvések rugóit pedig gyakrabban mozgatja a Rossz, mint a Jó.

Törekvése az emberi motorok megismerésére, meg a tapasztalatai s idealizmusa közötti harcz tette íróva. Finom, ideges szervezete, érzékeny lelke volt, a durvaság bántotta, a szétoszló káprázat nagyon is megkínózta . . . s így a művészetben keresett enyhülést s vigasztalást. Művészete kifejezte korát: a megismerésre törekvő s az idealizmussal minduntalan összeütköző sceptikus, nyugtalan, lázas XIX. század utolsó éveit.

Éppen ellentéte Kálmán Ernő, ki ebben a században mint művész anachronismus volt. Ma az

ilyen gondolkozásu emberek rendesen csak a szellemi létra alsóbb fokain találhatók, s itt is majdnem kizárólag pozitív irányokért lelkesednek. És mégis Ernő művész volt minden ízében. Vérmérséklete, szervezete és ennek következtében világnézlete is a renaissance művészeire emlékeztetett. Optimista volt — művészeti értelemben. Az egész természetben csak a napfényt látta, csak a virág illatát érezte meg; csak a jót látta, *akarta* látni az emberben. Megragadta a percet, *ha* szép.

A szép iránt érzett rajongás megkívántatta vele a formák és színek mámorát, csak úgy, mint az érzékiség közönségesebb nyilvánulását is, mert nemcsak mint *művész*, hanem mint *ember* is érzéki volt. Szeretett jól élni, szerette a — szerelmet. Szenvedélyességében kellett okát keresni annak is, hogy gyakran a percz hatása alatt változott: ebben a perczben tán egy gyönyörű, napfényes, színgazdag tájért lelkesült, egy negyed óra múlva már egy finom arczél ragadta el. Aztán jött egy más, a jó Isten tudja miféle benyomás, és lelkesült, és el volt ragadtatva ismét.

Forró vére gyorsá, de összhangzóvá tette életét. Forró szenvedély beszélt szemeiből, műveiből, de a szenvedély kifejezése csak úgy, mint a renaissance festőinél, harmonikussá vált nála.

A művészetben épp úgy, mint az emberekben, csak a nagy vonalakat látta. Életét pedig könnyűvé tette az, hogy a kisebb hatások lesíklottak róla, de persze aztán «váratlan» sem volt egyéniségében. Ment egyenesen előre, jó kedvvel, bátran, önbizalommal, a csillagokhoz vezető úton.

A míg Ernő művészete napsugárból, addig Arzéné sötét szinekből volt keverve. Az egyikének talaja a boldogság, a megnyugvás, a másikénak alapja a boldogtalanság és kételkedés volt. Az egyik akkor alkotott legbiztosabban, ha a legderültebb volt, a másik akkor, ha lelkére a legsötétebb árny borult. Talán, mert ilyen ellentétek voltak, illettek úgy egymáshoz. Gyermekkori barátság fűzte őket össze, s tán e szoros kapocscsal együtt járó folytonos vitatkozás az emberekről, a világról, a művészetéről — fejlesztette ki mindkettőjük kerck, egész, s a mellett oly ellentétes egyéniségét.

És most Arzénnek önkéntelenül az jutott eszébe, hogy ime tehát Ernőt is elfogja veszíteni. Azt az egyetlen barátját, ki még az elemzés és az ideális felfogás kereszttüzében is szinarany maradt. Elveszti. De ugyan miért veszítené? Az asszony lesz köztük. Az asszony! És Paula jutott eszébe. Ugyan milyen lehet? Igazán hasonlít egyénisége az övéhez? Azután a mit Ernőtől hallott, elképzelte alakját, jellemét, gondolkozásvilágát. Bizonyynal lángolón szereti a művészetet

csak úgy, mint ő. Hiszen csak is ez ad vigasztalást. Bizonyára Paula is sokat szenvedett. Milyenek is csak a képei? És elvonultak lelki szemei előtt azok a borongó hangulatok, azok a finom fél-színek... azok a ködös, sejtelmes bájak. Valószínűleg ő is a természethez menekült akkor, mikor már az embereket nem bírta tovább tűrni. Tulajdonképpen csak is ez ad vigaszt, mert hiszen a művészet küzdéssel, szenvedéssel jár. Jaj annak, a ki úgy érezi, hogy művészete vér vérből és hús húsból. Azokban a bizonyos órákban jó a természet csendjéhez futni, s így jó egyedül nyugodni! Úgy, mint egyszer majd örökre. A béke... a halál! Arzen mint minden küzdő és szenvedő modern ember nem először gondolt e perczen az öngyilkosságra. Hiszen néha nem az a csepp a legkeserűbb, a melytől a szinig örömmel telt pohár kicsordul! Egy percznyi szenvedés olyan rövid s utánna a nyugalom végtelen...

Gyorsította lépteit. Fázott ettől a gondolattól, pedig már csak vékony szálak fűzték az élethez. Hiszen mindenki elszakadt tőle! Virág és levél nélkül oly szomorú az élet!... és mégis vég nélküli remények, vágyak csalogatták: élni! élni!

Haza érve, gyorsan felment a lépcsőn s meggyújtotta szobájában a lámpát. Asztalán egy darab ujságpapír feküdt, egy «tisztelője» név-

telenül küldte. Goromba kritika volt, a melyben mind őt, mind irányát kiméletlenül meghurczolták. S e pillanatban felülkerekedett benne a művész; egész idegrendszere megrendült; nyugtalanul futotta át, inkább csak úgy kitalálta, — hiszen ismerte a cikk íróját — mint olvasta a kritika tartalmát. Életerejé ismét visszatért s elefejtette gondját, elhagyatottságát s mindent. Most már csak az alkotó művész állott szemben a támadó kritikussal. A szívós, ideges szellemű harczos felébredt lethargikus álmából, és ... írni kezdett lázasan. Csak hajnal felé kelt fel íróasztala mellől. Ott feküdt előtte készen új regényének egyik fejezete, a mely tán kissé «voulu» volt, de erős, szerves egészet alkotott. Tulságos részletességgel fejtette ki benne mindazt, a mit az a kiméletlen cikk úgy megtámadott. Tárnya: regény hősnője lelki szövetének elemzése volt. Önkéntelenül úgy írta meg, mintha folyton Paulára gondolt volna ... Még egyszer elolvasta az előtte heverő kritikát, a melyen most már gúnyosan mosolygott, lefeküdt s nemsokára nyugodtan, mélyen elaludt.

V.

ARZEN másnap délfelé Ernő műtermébe lépett. — Fiu, hol voltál olyan sokáig? Hiszen azt ígérted, hogy kora reggel jössz ki hozzám? Reggeltől tizig vártalak. Aztán jártam egyet, s veszekedtem egy sort Báróczyval. A művész-házban találkoztam vele, elkísértem az operáig, onnan meg ő kísért vissza az Octogon-kávéházig, hol egy jó órát vitatkoztam vele a moderniz-musról. Azt állítja a szerencsétlen, hogy ma csak örült ember festhet történeti tárgyú képet. Ilyet, de ilyet mondani! . . . Igazság! Hiszen te is azok közé a futó bolondok közé tartozol, kik ilyen vadságokat mernek állítani!

— Természetesen. Elöttem is érdekesebb egy hetivásár, vagy egy utca-sarok, melyet a festő látott, mint egy össze-vissza tömeg, és kikomponált, úgynevezett *Antonius bevonulása*, a melynek

Antoniusához a művész inasa szolgált mintául; az ilyen nagyszabású alkotásnál, ennél a mondvasínált Antoniusnál, kinek ruháján csak a hátravetett tóga keresett redőzetét látom, engem is jobban érdekel a legutolsó utca-részlet is.

— Te istenkáromló! Hát nem érted, hogy csak is a nagyszabású compositio tesz számot a művészetben?! Hogy a többi mind csak kulinásmász?! Nagy, nagyszabású compositiót a közönségnek, hogy kerekre tátsa a száját! Ez, csak is ez kell nekik.

— Ha ez a czélod, ám legyen; ebbe így még én is belenyugszom. De ha a néző szívét akarod megragadni, akkor olyat mutass neki, a mit láttál magad is, s nem csak a muzeumokból ismersz. Hiszen a művésznek igazán csak is azt lehet és szabad visszaadnia, a mit átélt, vagy legalább a mihez hasonlót már látott. Azért több előttem Arany *Családi köre*, vagy Petőfi *Kis-Kúnsága* Berzsenyi összes ódáinál, mert azok látták s érezték azt, a mit megírtak, míg Berzsenyi a magyar tükörben Horatius világát vetette szemeink elé, mi élénk, kiket ez a világ egy cseppet sem érdekel!

— Úgy, hát előtted érdekesebb Munkácsy *Siralomháza* vagy *Éji csavargói* mint *Miltonja*.

— Mindenesetre.

— Sajnálalak ... De fiu! Okosodjál meg végre,

ha mondom! Mondd, nem tudod élvezni a renaissance képeit sem? Persze Bastien Lepage valamelyik mázolósa jobban tetszik neked, mint egy Rafael-kép...

— Ezt nem mondtam. A renaissance festői, a kik szent képeket festettek, vallásosak voltak. Veronese, Tizian nagy compositióiban van-e egy vonás, egy szín, egy mozdulat, a melyet e nagy festők nem láttak volna? Ezeknek a bíbor és hermelin szokottabb látvány volt, mint a mi «genre» festőinknek a pipi kendő. Ámbár ebben a korszakban is az arczkép érdekel leginkább. Lionardo da Vinci *Giocondáját* már éppen a legmagasabb polczon látom, a hová csak festő eljuthatott...

— Természetesen — vágott szavába Ernő. — De azért nemcsak a képet magát, hanem a genre színvonalát is tekintetbe kell vennünk — folytatta mind erősebb hangon. — Végre is, tán csak magasabb rendű művész az, ki Socrates fejét festi meg, mint a ki egy érett görögdinnyét mázolja?! Hogy is győzzelek meg?

És a festő keze-fejével kerek mozdulatokat tett, mintha ecsetét kezelné, mintha csak színt rakna fel egy lelki szemei előtt lebegő képre.

Az író pedig az atelier sarkában sátorszerűen rendezett kerevetre feküdt s nyugodtan játszott

az egyik függönyről lelógó bojtal. Aztán mosolyogva — s e mosoly a szájalom és gúny keveréke volt — így szólt:

— Meglehet, hogy mi modern emberek tévedünk, meglehet, hogy tinektek van igazatok, meglehet — s ez a legvalószínűbb — hogy együnknek sincs . . . De az az egy bizonyos, hogy mi méltányosabbak, igen, értelmesebbek vagyunk, mint ti. Mert én megértem azt, hogy így látod a világot és természetesnek találom . . . te pedig majd hogy agyon nem versz azért, a miről nem rehetek, tudniillik, hogy egyéniségem összhangban van korommal. Ki tudja, milyen lettem volna, ha a te idődben élek; — ne neved hát, ez komoly, nagyon komoly dolog — akkor tán sonetteket írok, mint Petrarca, vagy pedig a hús költészetét faragom kőbe, mint Michel Angelo; az érzéki fejlődés korában valószínűleg a szín és forma művésze lettem volna, *ma a gondolatszabadság századában*, midőn minden a megismerésre törekszik, ma az emberi lelket, mint a legérdekesebb tárgyat szedem szét részeire, az okozati törvény alapján, mindenben a törvényt kutatva, bonczolván téged, magamat, mindenkit, az egész világot, s midőn a véres kést — a mely hidd el, igen gyakran szívemet is átjárja — le-törlöm, így kiáltok fel: miért? De hát miért énekel a pacsirta a mezőn? . . . miért hegedül a

meztelen cigány gyerek akkor, mikor alig tud állani lábain . . .

— Én megtudom mondani, hogy miért festek. Mert szeretem, imádom a művészetemet, mert nélküle élni nem tudnék ; mert a művészet mindenem.

— Én nekem nem mindenem, hanem énem a művészet. Mindaz, a mit érzek s gondolok, egyúttal művészetemnek anyaga is. Hidd el, hogy kétszeresen gondolkozom, mert egyúttal érzem is azt, a mit gondolok s így kettős még szenvedésem is . . . A tapasztalás fáj . . . Az én művészetem nem vigasztaló, mint a tied ! Bár tanít is, míg a tied gyönyörködtet . . . ha gyönyörködtet — tette hozzá halkan.

— De hát akkor miért dolgozol ? Jobb volna napról-napra élni . . . csak úgy, mint a többiek.

— Mert nem vagyok olyan, mint a többiek, csak úgy nem, mint te. Olyan nekem a művészet, mint madárnak a szárnya. Ha levágják, vége van, mert repülni nem tud többé. Különben azt hiszed, ha nem írnék többé, más lennék ? ! Addig míg így félig a levegőben rohanok előre, addig nem ingallattam a talaj : mert hiszen repülök, a mint megnyugszom s pihenni akarok, akkor, mint a felocsúdott álmkóros alatt, a mindent felölölő sötétség, úgy áll előttem a nihil — a semmi, s aléltan esem össze. Nehéz az élet, Ernő, nagyon, nagyon nehéz.

Inkább hangja, mint az, a mit mondott, győzte meg a jó, gyermekszívű festőt, ki aztán meleg hangon így szólt hozzá:

— Bolond fiu . . . eredj . . . majd megjő még a te eszed is . . . Várj csak, egy csinos kis feleség, gyerekek, s vége lesz a repülésnek, a nihil helyére jő majd a minden. Úgy ám, öreg!

Gilády hálásan nézett rá; nagyon jól esett neki, hogy van valaki a földön, a ki törődik vele. Mert hiszen ez valóban nem modern, a mai embereknek erre sem idejük sem kedvük nincs; mindenki magáért; ez a jelszava annak a létért való küzdelemnek, mely az emberekben tudatossá vált. Kit érdekelné a más ember baja?

Ernő nem is sejtette, hogy Arzén milyen hálat érez iránta azért a pár szóért. Csupa ilyen kis, semmis dolgok tették oly szorossá köztük a barátságot.

Egy perczre elhallgattak mind a ketten. S Arzénnek Paula is eszébe jutott. Tán a házasságról jutott eszébe, vagy talán . . . de e perczben nem mert önmagába szállni.

Ernő törte meg a csendet, más tárgyra akarván átvinni a társalgást, hogy Arzén felderüljön.

— Hátha lemennénk? Elza tán már vár is minket az ebéddel, mert úgy-e velünk ebédelesz? Ebéd után aztán . . . de ne csináljunk tervek. Majd meglátjuk mi lesz velünk . . . Úgy-e lejössz?

Arzén igenlőleg intett. Karonfogva, de még mindig hallgatagon lementek a földszintre.

Elza már nappali szobájának egyik ablakánál ült és varrt. A mint szemükbe nézett, kitalálta, hogy a művészek rossz kedvűek . . . Tán művészi spleen, vagy tán más baj érte őket, ki tudja?!

Mintha Arzén arcza megnyult volna. Karjai élettelenül hulltak alá . . . Mintha az életerő elhagyta volna. A szegény leány, mint mindig, nem törődött magával; csak is amazok felvidítására gondolt.

— Mi ujság Ernő? — Hogy van édes Gilády? . . . De tán menjünk ebédelni, már bevitték a levest . . . Úgy. Tudja-e, édes Arzén, hogy ma éppen tizen-négy esztendeje, hogy maguk vissza jöttek mint bukott diákok az aradi lyceumból.

— A husvéti ünnepekre — tette hozzá — halkan Arzén.

— Az ám, az ám! — s a szemei felgyultak. S vére gyorsabban lüktetett, gyermekkori emlékeinek hatása alatt.

Elza jól számított.

— Emlékszel, Arzén? — szólt miután az asztalhoz ültek, — hogy féltünk mikor haza kellett mennünk! Mindketten ötösökkel megterhelve jöttünk ki Battonyára, pedig az öregeink jó kedvűen vártak künn a ház előtt.

Nagy áldozat volt Ernőtől, hogy elhalt szü-

lőit említette. Sohasem beszélt róluk, mert fájdalmas emlékeiről nem szokott, nem *akart* beszélni.

— Csak Elza olvasta ki szemeinkből a szekundákat, — folytatta.

— Igen, szép, nagyon szép idők voltak.

— Azaz ma már mégis csak jobb a dolgunk; szép idő volt — mert elmúlt. Régi nóta! Azért szegény, szegény öreg apám csak megrakott, a te öreg anyád pedig majd kisírta a szemét, hogy ilyen semmire való fattya van, mint nevezetes regényírónk: Gilády Arzén!

— Szegény mama!... Emlékszel-e még, mikor megesküdtünk egymásnak, ott lenn a sziondai határon, a fakereszt alatt, hogy művészek leszünk...

— ... S aztán megálltunk némán, el-elnézve, hogy rebbennek végig a krákogó varjak az élénk zöld pusztán... Lent a láthatár alján a pécskai erdők zöldje, a túloldalon az aradi gyárkémények elmosódó árnyképei, a zizegő tavaszi szellő, a halványzöld tavaszi vetés, a pacsirta halk hangja: az első hangulat!

— S emlékszel, mikor esténként, hazamenet a faluba, meg-megálltunk egyik-másik kivilágított ablak előtt? ...

— Hogyne! Téged, tudom, az érdekelt, a mit láttál! Színben és formában, engem csak a han-

gulat, meg a felmerülő kép mögött elrejtett titkos rugók ... És az első szerelem! ... Emlékszik Elzácska a Horgosék Linájára? Tudja, mikor Karolina-napján éjjeli zenét adtam neki, s másnap az egész falu engem nevetett, mert már Lina az új postatiszt jegyese volt?!

Elza némán bólintott fejével, hogy emlékszik erre is nagyon jól. Ez a «nevetséges» történet volt első szerelmi bánata, ekkor ébredt tudatára annak, hogy vizontszerelem nélkül szereti Arzént. Ezután következett az a hosszú, de nagyon hosszú tizennégy év ...

És az évekkel a lehetőség is elmúlt, hogy őt megszerezse, ma már vén leány, minden kiváló tulajdonság nélkül: övé már csak a lemondás lehet. Arzén ragyogó nevű író, övé a dicsőség.

Útjaik örökre elváltak, érzi, tudja. De legalább láthatja mindennap, hallhatja hangját, tud örömről, bánatáról, s elénekelheti neki dalait. Csak ezért tanult meg énekelni, ezért fejlesztette hangját ... így elmondhatta neki sokszor, sokszor azt, a mit a világon senkinek sem mondott el eddig, hogy szereti, nagyon, végnélkül, örökre ...

A két ifjú most meleg hangon, néha nagyokat nevetve, majd elkomolyodva mesélte ifjúságát egymásnak. Azokat a jól ismert históriákat, kalandokat, az első kép sikerét, az első szigorú kritika után következő napok szomorúságát, re-

ményeiket ... Hiszen a jövőtől még olyan sokat vártak! ... Elza meg csak nézett maga elé, mintha ez a két beszédes szomorú szem azt kérdezte volna: «hát nekem, nekem mi jutott?»

És mégis! Az ebéd végén Ernő pár elejtett szava lelkében az annyiszor kialudt reményt ismét felköltötte.

— Csakhogy azzal az ostoba Annával végeztel! Hidd el, nem volt hozzád méltó, most már kimondhatom nyíltan.

— Tán igazad van. De hát szerettem egy pár hóig, s a szerelem nem okoskodik.

Ezt nyugontan, zavar nélkül mondta s ez már Elzának megint fájt, bár maga sem tudta, hogy mért.

VI.

NINCS itthon Ernő? — kérdezte Arzén Elzától, úgy egy hét múlva betoppanva Kálmánékhoz.

— Nincs, — felelé a leány.

— Akkor majd később, vagy holnap reggel jövök.

— Nem várja meg? — kérde Elza hirtelen, aztán mintha megbánta volna, a mit mondott, így szólt: — különben ha siet...

— Dehogy ... éppen nem ... sőt örülök, hogy egyszer megint beszélgethetünk, — válaszolt Arzén udvariasan.

Pár pillanatig hallgattak s végre Elza törte meg a csendet.

— Holnap megjő Walter Paula.

Bátyjának jegyese Arzénről jutott eszébe.

— Igen, holnap ... látta valaha a képeit? — tette hozzá hirtelen.

— Nem. De sokat hallottam már művészetéről. Ugyan milyen lehet ez a leány? Ernő istennőnek festette le előtttem. Istennő! Sokat mond, — szólt gunyosan Arzén.

— Csak nő legyen! Istennő? Minek? Csak boldogítsa Ernőt, mert hiszen neki boldognak *kell* lennie.

— Valóban. Mert ha nincs összhangban benső világa, akkor vége, akkor még dolgozni sem tud, pedig hát a munka mindenünk.

— De végre is, szereti Ernőt, neje lesz, mi kell egyéb?!

— Igazán, mi kell egyéb?! — válaszolt Arzén álmatagon, pedig a lelke mélyén ott lebegett az ideál képe, az a finom, légies női alak, ki érzésben követte gondolatait.

— A szerelem pedig a nőnek mindenc, — susogta alig hallhatóan Elza. Aztán megbánta ezeket az elejtett szavakat, egykedvűséget színlelt s kinézett az utczára.

Arzénnek, életében először, eszébe jutott:

— Hátha ez a leány szeret valakit?! Akkor bizonyára boldogtalan Vagy talán régebben szeretett, és szerelme helyén most nincs semmi a szívében, s akkor ismét csak boldogtalan ... Igen, igen, a szeméből is látszik. Szegény leány! — Megsajnálta, arra gondolt, hogy bár segíthetne a baján.

— A szerelem és a szeretet, igen, ez a kettő mindene a nőnek

— Igen, igen, csak is a szeretet ér valamit a világon, — felelt Elza összerezzenve, s szemrehányást tett magának, hogy egy pillanattal ezelőtt nem gondolt Ernőre. — Ebben legalább nem csalatkozunk — folytatta. — S el lehet mondani, hogy a szerelmi hajótörött révpártja az anya vagy testvér szeretete. Minket a szenvedés napjaiban szeretnek legjobban.

— Mondja, Elza, szeretett-e ön valaha? — kérdezte Arzén megfogva a leány kezét.

Elza mélyen elpirult; lesütötte szemét s aztán nyugodtan, őszintén nézve a szemébe, így szólt:

— Igen ... régen.

És Arzén minden más esetben értette volna őt, de e perczen csak a leány hangjából beszélő mély érzés ragadta meg. A maga szívében is megmozdult valami és — megint Paula jutott eszébe.

Nem, nem *szabad* reá gondolnia. Egész erejét összeszedve igyekezett gondolatait más irányba terelni. Majd egyébről beszélt.

— Azt mondja, régen ... csakhogya ... így van ... — folytatta akadozva. — Minek is búsulnánk? Elfelejtének minket, s mi is felejtünk, s aztán ezzel vége a dalnak ... gombház, ha leszakad, lesz más — tette hozzá gépiesen az Ernő kedves közmondását.

— Csak Ernő legyen boldog — folytatta némi szünet mulva. — Ez a fő dolog, ugy-e Elza? De most megyek. Kérem, mondja meg neki, hogy este hét órakor a nemzeti színház előtt várom; együtt mehetünk majd ki Walter Paula elé.

Kezet adott Elzának és kiment.

A leány némán nézett utána. Azt gondolta:

— Milyen jó is volt, hogy nem értette meg, a mit majdnem kiszalasztottam a szájamon.

A mint aztán Ernő este haza jött, nem tudta mire magyarázni Elza heves ölelését és csókjait.

VII.

A KÖZPONTI pályaudvar merész vonalai sötét ívet vontak az áttetsző esti derengésbe. A magas vasoszlopokon csüggő villanylámpák tompa, hideg, holdvilágszerű, fehéres fénynyel hintették be a pályaház előtt elterülő széles tért és elhalványították a gázlámpák libegő-lobogó sárga világát. A háttérben a százház és munkás lakások, jobbjára felől pedig a gázmérők silhouettejei emelkedtek ki a ködös szürke tónusu esti porból. A nyugati láthatár halvány narancs-sárga színeitől élesen elütött a halvány lila és kékes színű keleti égbolt, melyet a czinkotai út nagy fái megrongyoltak, s melybe az esthajnal-csillag élénk, hideg fényű pontot vetett.

A pályaház távozási oldalával szemben lévő zöldséges s veteményes kertek fái finom, áttetsző rovátkákat vontak a szürkés alapra, úgy hogy a

tájképnek ez az oldala egészen a Damjanich-utcaig olyan volt, akárcsak egy igen finoman eltörült rajz.

A kifelé vezető széles asfalt-járda szélén munkások baktattak csoszogó, egyhangu léptekkel, hazatérve a napi munkából. A nehézkes, fáradt léptek zaját néha egy elhaló dal vagy pedig erős, durva nevetés szakította félbe; majd az elhaladó tramway-k csengése hallatszott vagy az indóház felé robogó kocsik kereke cserdült végig a kavicsos úton.

Arzén és Ernő karonfogva mentek kifelé az indóházba: Paulát nyolcz órára várták. Ernő az egész úton össze-vissza beszélt mindenféle tárgyról, ahogy csak akkor szokott beszélni, ha nagy öröm érte. Arzén hallgatott ... csak éppen az indóház előtt állt meg egy perczre s körülnézve így szólt:

— Milyen elragadó tájkép! S énnekem csak éppen olyan szép a maga nemében, mint akármelyik alpesi táj.

— Sajnálak szivemből — felelt Ernő nevetve. S e pillanatban nevetése rosszul esett Arzénnek; bántotta, ingerelte ez a víg hang. Nem annyira az fájt neki, a mit mondott, mint inkább a hang, a melyen mondta. Úgy tűnt fel előtte, hogy Ernőnek egészen másképp kellett volna viselnie magát, Ernőnek, ki boldog, vele szemben, ki ha nem is boldogtalan, de legalább ... De ugyan

milyen is csak? Boldogtalan? Nem, mert hiszen akkor nem reménylene semmit, nem vágyna már semmire, vagy pedig érezné, hogy vágyai betölthetetlenek . . . És hát még is remél?! De mit? Megint Paula jutott eszébe. Igen, valami új . . . ez egy kis életet fog lehelni belső világába.

Így ámitgatta magát.

— Hánykor érkezik meg? — kérdezte, hogy éppen valamit kérdezzen.

— Hiszen tudod, a nyolcz órai vonattal jön Bécsből. Ejnye, be szórakozott vagy!

— Én? egy cseppet sem. Miért lennék? — felelt elpirulva Arzén.

Ismét elhallgattak. Ernő Paulára gondolt, Arzén meg arra, hogy mit fog érezni, ha majd meglátja . . .

Ezalatt az indóházba értek. A sürgő-forgó lármás nép magával sodorta a két merengő művészt. Egyszerre csak az étteremben találták magukat, hol a legközelebbi sarokban helyet foglaltak. Arzén lassan szürcsölte a rendelt teát, s néha-néha kinézett a Kerepesi-út felé. A levegőt rózsaszínűvé festette a lemenő nap végső sugara, a melybe picziny ívet vontak a széles Kör-út gázlámpái.

Arzén pár perczig elmerengett a képen, aztán nyugtalanul helyet cserélt. Ez a folytonos izgásmozgás, futás, láрма, türelmetlenné tette, aztán

meg alig várta már a vonatot; mintha csak a maga menyasszonya elé jött volna ki.

— Mikor jön meg már egyszer?

— Még öt perczünk van — felelte Ernő nyugodtan, elégedetten mosolyogva, mint a ki bizonyos arról, hogy a vonat valóban be fog robogni, hogy Paula a vonaton lesz, s bizonyos arról is, hogy ez az örvendetes esemény végtelenül boldoggá fogja tenni — és pedig örökre.

— Hátha kimennénk a perronra? — szolt Arzén, kit Ernő nyugalma még türelmetlenebbé tett.

— Biz az jó lesz.

A hatalmas csarnok villanyfényben úszott. A vas-szerkezet üvegtábláin keresztül a tiszta kék ég szűrődött át. Kint holdvilág, bent villanyfény. Az óriási vasívek, a zúgó, sikító, fűtyülő, zaka-
toló mozdonyok, a villanyos jelzők folytonos csengése, az idegesen érkező és távozó emberek, a gőzzel és párával terhelt levegő — ábrándozóvá tették Arzént.

Mintha a modernizmust a maga egészében érezte volna meg. A felhasznált természeti erők, az ismeretek eredményét látta maga előtt, csak az érzés — az, az hiányzott ... A mindent elborító, éltető szerelem, a mely ezt a tudományt kifejező paysage-t összekösse a szívvel, a mely a legrégebb s nem emberek által a mindenségbe

tett örök törvény kifejezője, a mely a gondolkozót álmatagga, a mely a tudóst költővé, s az *embert teremtvé* teszi.

Gilády összeszorult szívvel nézett maga elé.

Egyszerre az összesűrűsödött páráktól, gőzöktől szürkésfehér légből veres pont bontakozott ki, a mely mind közelebb, közelebb jött. Arzén hirtelen úgy érezte, hogy Ernő erős karja megragadja és viszi, viszi előre . . . Látta, hogy az egyik coupé ajtaja kinyílik s a kocsi-szakaszból úti ruhába öltözött fiatal nő szállt ki, a kit a közeli villanylámpa egy sugara tetőtől-talpig megvilágított.

Vereses szőke haja halántékára volt simítva; szürke, mélyen fekvő szemeiből a korán élt, korán tapasztalt s korán szeretett nő lelke beszélt; halvány, sápadt arczáról a vérszegénység s idegesség rítt le, ép úgy, mint finom, csontos, nyugtalan mozgásu, keskeny kezeiről.

Walter Paula volt:

Szemei először Arzénon akadtak meg, ki úgy érezte, hogy átlátott lelkén, s hogy az, a mit lelkének legmélyén megpillantott, az most szemlein keresztül visszatükröződik. De a következő pillanatban már Ernő kezét ragadta meg s így szólt:

— Hogy vagyunk? Kérem segítsen Teréznek, nem tud egyedül leszállni.

Aztán oda hajolt hozzá s oly hangosan, hogy Arzén is megérthette, azt kérdezte:

— Ki ez? — Pedig tudta jól, hiszen Ernő csak annyit írt neki «legjobb barátjáról», mint a mennyit Arzénnek beszélt Pauláról.

— Engedje meg, hogy gyermekkori barátomat, Gilády Arzént bemutassam.

— Utolsó regényének Saroltáját nem értem. Ugy-e beszélünk majd róla? — szólt a festő és kezét adott Arzénnek, ki a leány szemeiből most már csak pajtáskodást, enyelgést és egy szemernyi gúnyt olvasott ki.

— Sarolta *asszony*, és egy esztendeje született agyamban és ... szivemben. Ma tán már más-képpen látom a nőt.

— Tegye, jó lesz — felelt Paula majdnem élesen s hátat fordított neki. Aztán felkaczagott, látva, hogy Streicher Teréz, Fräulein Rézi, mint a hogy nevezték, hogy küzködik a lejövetellel. Teréz kisasszony olyan volt, mint a milyenek rendszeren a társalkodónők, sem szebb, sem esze-sebb, sem nevetségesebb, mint az elhagyatott, nem egyszer szerencsétlen nők átlaga szokott lenni.

Paula néha szerette, néha boszantotta, legtöbbször pedig jót nevetett rajta.

— Úgy, Teréz, csakhogy lejött végre! Adja át, kérem a podgyász-jegyet, ejnye ... a

kézi-taskájában van . . . tudom, oda tette az utolsó narancscsal, melyet ma estére tett el . . . meg van? Adja Ernő a karját. De milyen szép ez az indóház! Mikor készült el? Még nem is láttam . . . Szép, egy kicsit nehézkes . . . Bár nem annyira, mint a müncheni. Látták? . . . De milyen kérdés? Megkapta Elza nővére a leveleimet? Irtam neki sokat . . . De csak tegnap irtam, tán majd csak holnap kapják meg. Ez lesz aztán mulatságos história! Akkor majd együtt olvassuk el . . . Én felolvasom!

Paula túlságosan sokat s igen gyorsan beszélt és csupa olyan dolgokat, melyek egy cseppet sem érdekelték. Boszantotta, hogy Arzén itt van, bár az egész úton azon gondolkozott, hogy mit mondjon neki, ha esetleg ő is a perronon lesz? Bécestől egész Pestig ezen járt az esze, meg Ernőn. Láta erős, hatalmas, férfias alakját, a mit vőlegényén leginkább csodált, mert «szellemi málhájára» — ezt a kifejezést Paula nagyon szerette — nem sokat adott, abban is egészen nő lévén, hogy tökéletesen alanyi volt ítélete. Csak azt fogadta el, a mi önmagához hasonló, s ezért érdekelte Arzén mindjárt első könyve óta. Ernő levelei magukban még nem költötték volna fel érdeklődését. Ernő különben ma eléggé tetszett neki . . . De azért figyelme még is csak Arzénra irányult.

— Ugyan tetszem-e neki? Mi a véleménye rólam?

És — Ernőhöz simult.

— Úgy, Teréz, minden rendben van. Szálljon be a kocsiba ... Így tehát holnapra, Ernő, holnapra ... most, mihelyt megérkezünk, lefekszem. Fáradt vagyok, egy kis pihenés nem fog ártani nekem se ... aztán meg nevralgie-m is van. Az pedig ... de hiába magyarázom, maga nem érti meg. Magának nem volt soha ... idegbaja, látom a képeiről. Ugy-e Gilády nem volt, nem? Maga, mint *legjobb* barátja, tudhatja. Tehát holnap találkozunk maguknál. Elhozom ecseteimet, vászنامat és palettámat is. Majd ebéd után festegetni fogok. Elzár csókolja meg helyettem a ... homlokán. Isten áldja Ernő — s kezet adott neki. Arzénnek nem, de szemébe nézett ... ez volt egész búcsója.

A kocsí elrobogott.

A mint a két művész egyedül maradt, Ernő hevesen megölelte Arzént.

— Ugy-e gyönyörű, ugy-e kedves? — kérdezte.

Arzén nem felelt rá semmit. Nem mert szólni.

— De — folytatta Ernő — úgy látszik, ti nem rokonszenveztek, várj csak, majd összebörönlök én titeket — s felkaczagott.

Arzén, bár Ernő e naív szavai nagyon is ko-

moly gondolatokat ébresztettek lelkében, önkénytelenül elmosolyodott, és pedig szánakozóan, bár nem így akarta. Most magányra vágyott.

Elbúcsúztak. Ernő a városligeten keresztül hazament. Arzén az ellenkező, — egészen ellenkező irányban.

VIII.

E GYEDÜL akart lenni. Egész benső lénye lázongott. Milyen egészen más leány ez, mint az előbbieket mind! Mennyire meglepő egyénisége! Milyen különös volt vele szemben viselete! Mintha vonzotta s taszította volna egyszerre. Ugyan milyen lehet? Bizonyynyal ideges és érzékeny, csak úgy, mint ő maga, csak úgy, mint százada. Egész lénye ezt fejezi ki. Egész külső már ismert, és benső, még ismeretlen egyéniségével vonzotta őt. Vonzotta úgy, mint a modern embert mind az, a mi reá nézve veszedelmes, baljóslatu, kárhozatos lehet. Vonzotta mint az örvény, melyből nincs menekvés. Ismerni akarta egész értelmével, ismerni minden érzékével. De miért? Miért érdekli? Mi vonzza őt hozzá? Tán egyénisége, a mely hasonló az övéhez? De miben hasonlítanak? Abban, hogy összetettebbek más-

nál? De milyen Paula? Hiszen még alig látta! És most így lassan-lassan önmagához kezdte hasonlítani, emelni. Megálmodta Paula képében azt az asszonyt, ki megérti őt, s nemcsak érzi, de érti is azt, a mit gondol, a mit érez. Elálmodta azt a nőt, a kivel a pillanat eszméjéről és érzelmeiről beszélni lehessen. Kinek az éppen munkában lévő könyvét megmutathassa, ki tanácsot adhasson neki, ki nem csak szeretője, de barátja, dolgozó társa is legyen. Neki? ... S hirtelen tudatára ébredt annak, hogy már szereti. Szereti? De hiszen nem *szabad* szeretnie! Mindenkit szabad, csak éppen ezt az egyet nem, hiszen Ernő közelebb áll hozzá, mint barátja, több mintha testvére lenne. Már pedig Ernőnek nem szabad boldogtalannak lennie. *Nem szabad*, mert különben a munkára is képtelen lesz. Hiszen még nagyon jól emlékszik arra, hogy Ernő atyja halála után vagy fél évig nem tudott semmit sem csinálni, mert lelkében az a derült összhang, a mely képeinek alapja, hiányzott. Ernő a sötétben, a félhomályban nem lát, az ő elemei a napfény, a ragyogó színek. Csak akkor tudott valamit létrehozni, midőn elfelejtette atyját. És ez idő óta nem beszélt róla, csak egyszer, s akkor is hosszú időre vissza esett búskomolyságába s tehetetlenségébe. Pedig Paulát, ki tán első nagyobb szenvedélye, még jobban szereti. De hát

így mi lesz vele? És most Arzén megállt s oly mereven nézett maga elé, hogy egy pár hazatérő munkás röhögve fordult meg, mikor mellette elhaladt. Mi lesz vele? Mit tegyen? De talán még sem szereti? Talán csak mint modèle érdekelte őt. De most ismét az a szempillantás jutott eszébe, melyet Paulával váltottak, s érezte, hogy e tekintet még most is át meg átjárja egész testét, egész lelkét. Szereti, ebben nem kételkedhetik, de mi lesz így velök? Hát ha elutaznának? Ez nem használna semmit, mert hiszen Paula alakja követné, vele menne, üldözné mindig, és mindenütt. Itt kell maradnia velök, így tán még kigyógyul bajából. Hiszen igazában még azt sem tudja, hogy szereti-e? ...

Így hitegette magát, erőtlén gyávaságból.

— Holnap majd tanulmányozni fogom. Hiszen talán nem is az, a minek hittem, s úgy még minden jóra fordul.

És nyugalmat erőltetve ült le íróasztalához. Elolvasta, a mit az előbbi napon írt: egy szerelmi jelenetet új regényéből. Végtelenül ridegnek, üresnek találta és eltépte a tele írt lapot. Aztán elkezdett írni, de sehogy sem ment a munka. Valami hította, hította oda, a honnan még csak pár napja jött vissza, telve sötétséggel, rossz kedvvel s megmagyarázhatatlan ürrel a lelke mélyén. Eszébe jutott Anna ... e perczben megundoro-

dott tőle. Pedig szobáját még Anna hálóköntő-
sének erős sandringham-illata árasztotta el. Ez
most Arzént végtelenül ingerelte. Megfogta az
egyik sarokban függő nehéz bársony köntöst, és
kidobta az előszobába ... Aztán megkönnyeb-
bülten végig feküdt a szoba sarkában álló dívánon
és elmerengve arra a pillanatra gondolt, midőn
Paula szembe nézett vele és még nem szólalt
meg ...

IX.

ÉDES ELZÁM, kimondhatatlanul örülök, hogy végre láthatlak Csókolj meg És levelem? Megkaptad? Nem? . . . De jobb is így. Legalább még hamarább, még könnyebben megbarátkozunk. Mert barátnők leszünk! Úgy ám. Szeretni fogjuk egymást . . . Ez itt Rézi kisasszony, társalkodónőm. Szegény anyámat pótolja — kit már nagyon régen vesztettem el.

Az utolsó mondatot halkan, alig hallhatóan mondta.

Elhallgattak. Elza némi zavart érzett, Ernő pedig, a mint Paula anyját emlegette, a műterem ablakához ment s olyan hideg, egykedvű arccal nézett ki az utcára, mintha a műteremben semmi különös sem történt volna.

Arzén, Ernő utolsó képe elé állt, de nem a

vászonban, hanem Paula csengő, kellemes hangjában gyönyörködött.

— Barátnő! Ez a szó nem sokat mond manapság . . . Testvérem léssz, Paula, ha te is úgy akarod! — szólt Elza, kit Paula utolsó szavai megindítottak. A részvét legyőzte lelkében az első kedvezőtlen benyomást, a melyet Paula reá tett. — Örülök, Teréz kisasszony; kérem, foglaljon helyet.

A két leány megcsókolta egymást s aztán eltűntek a nehéz bársony függönyök mögött.

— Teréz kisasszony volt már Budapesten? — kérdezte Arzén a társalkodónőt, hogy valamit beszéljen.

— Hogyne! Sokszor . . . Szép város, kedves város, víg város — sipogott Teréz, és savószínű szemeivel édesen hunyorgatott reá.

— Sokszor jártam én itt — folytatta. — Aztán meg pesti születés is vagyok . . . Fiatal koromban az Erzsébet-téri német színház rendes látogatója voltam.

Mesélgetni kezdte, micsoda darabokat játszottak a rég elpusztult színházban, s egyúttal véleményyt is kockáztatott a régi műsorról.

— Oh, «Der Verschwender»! . . . — folytatta volna, de a leányok visszatértek, s Teréz nemigen mert úrnője előtt hosszasan beszélni.

— Milyen kedves kis mókusház! Kedves, nagyon kedves fészek ... tehát ez az atelier?! Hova lát innen az ember? Szeretem a fekvését. Ez az utca emlékeztet Auteuil-re. Nem találja, Teréz, hogy Yon műterméből majd ilyen a kilátás? ... Közel vagyunk az Andrássy-úthoz. Jól választott, mondhatom. Ez az új kép?... — s Paula Arzénnek hátat fordítva megállott a történelmi tárgyú kép előtt.

— Szép. Meleg színek. Sok szín. Igen ... Egész elementáris színek. Az ég és a táj jól van festve. Darius? ... Istenem, ilyen is lehetett... Ugy-e, Gilády?

Ez volt az első szó, a melyet e délután Arzénhez intézett.

— Lehet ... De a kép, a mi a színezést illeti, mindenesetre sikerült.

— Azt mondom én is ... Gratulálok, Ernő. Csak más tárgyat keressen. Nézzen körül ... fesse azt, a mit lát, a mit érez.

— Ugy hiszi, hogy ezt nem érzem?

— De igen, igen ... csakhogynem úgy értem ... És ha végre már történetet fest, adjon be nekünk egy kis «történeti mákonyt», mint a hogy azt a nagy ...

— Flaubert mondta — egészítette ki mondatát Arzén.

— Igen, Flaubert — és hirtelen elfordulva

Arzéntól, a kisebb olajfestményeket és vázlatokat kezdte nézegetni. — Lássá, ez már más; ezeket látta, érezte; ez megragad engem is . . . Nézze, Ernő, milyen gyönyörű ez a fehér fal, hogy megvilágítja itt a napsugár, s ez az eleven zöld szín a sötétben . . . Hogy lüktet e vázlatban az élet! . . . Nem érzi, Ernő, hogy mit gondolok?

— Ő nagysága is azt mondja, a mit én már olyan gyakran emlegettem, hogy csak magát a szemeid előtt levő képet tedd vászonra . . . a tüneményt, a hogy láttad s megérezted.

Paula, mintha megsértették volna, ingerülten lépett félre.

— Ez a kalászos búzaföld — folytatta, nem ügyelve Giládyra — százszor többet ér, mint Dáriusa — az én felfogásom szerint.

Arzén nem szólt semmit. A műterem egyik ablakához ment s közönyös arczzal nézte, hogyan labdáznak kint a gyermekek.

— És ez a táj, milyen gyönyörű! Lássá, barátom, ezt érezte, ezt látta. Ez a zöldes és mályva színű átlátszó ég, ez a széles napsugár, a mely behint mindent, ezek a feketés zöld fák, a mint megtépik silhouette-jeikkel az erős nyári napsugártól megsárgult, elszáradt gyepet . . . mindez igazán gyönyörű.

— A jó Isten tudja, de Dáriust olyan kedvvel, egész lelkemből festettem! Minden ecsetvonás

megkönnyebbitett; az ilyen tájkép pedig olyan csendes, nyugodt munka!

— Igen, mert nem «voulu» — és Paula Arzenra nézett, ki azon törte fejét az ablaknál, hogy tulajdonképen mit akar ez a leány?! Bosszantani akarja Ernőt? Kaczerkodni akar vele? Vagy pedig őszintén, önkéntelenül mondja azt, a mi a szívét nyomja, minden utógondolat nélkül?! Hanem azt bizonyosra vette, hogy e leány eszes s tudna vele lépést tartani a nagy élet-úton. Utóbb aztán ki akarta verni a fejéből ezt a gondolatot. Hisz ez lehetetlen! De hát akkor hogy viselje magát vele szemben? Eh, egészen közömbösen, ez az egyetlen mód arra ... hogy ... hogy ... minden a régiben maradjon.

— Igen, Paula kisasszonynak igaza van — szólt Ernőhöz. — Hányszor mondtam én mindezeket!

— Most már ketten egy ellen?! ... Ej, ej, be rosszul jártam, és még hozzá legjobb barátom — s hirtelen Paulára tekintve — legjobb barátaim — javította ki magát.

Ezalatt Elza Teréz kisasszonynyal beszélgetett, ki a tizenöt éves leánykák gyermetegségével mesélt a német katonákról.

— De menjünk ebédelni, hívnak, — fordult Elza Paulához. És a társaság nem valami vígan, de vígságot erőltetve, lement a földszinti ebédlőbe.

X.

AMINT lementek a lépcsőn, Arzén azt forgatta a fejében, hogy legjobb lesz Paulával szemben hidegen, nyugodtan, egykedvűen viselkednie.

Az asztalfőt Paula foglalta el, jobbján Arzén ült, balján Ernő, lent pedig Elza és Rézi kisaszszony egymás mellett.

— Milyen csinos kis szoba! — törte meg a csendet Paula. — Nagyon jó tónusa van. Egészen modern.

Arzénhoz fordult, ki a divatos nemzetközi és muzeum-szagú műizlésről kezdett beszélni.

Paula egy ideig hallgatta, aztán mintha megunt volna a tárgyat, szavába vágott és Ernő felé fordulva, lágy, hízelt hangoz, müncheni élményeikről kezdett beszélni; majd pár pillanaty hallgatás után szemöldökeit kissé össze-

húzta s úgy szólván, végig simítva szemeivel Ernőt, folytatta:

— Emlékszik, Kálmán, első sétánkra az angol kertben? ... Arra a hirtelen permetegre? ... Még alig volt levél a fákon. Maga ibolyát talált közel ahhoz a csunya görög emlékhöz ... Emlékszik? — És szeme felvillant; mereven szemébe nézett Ernőnek, ki szenvedélyesen, mély hangon így kiáltott fel:

— Hogy emlékszem-e? — Pedig Paula most már azt a nagy, ó-német szekrényt nézegette, mely Arzén háta mögött állott.

— Milyen szép ez is! — szólt túlságosan dicsérve a kissé nehézkes alkotmányt s közben fél szemmel Arzénra tekintve, ki látszólag egykedvűen hajtott fel egy pohár veresbort.

Elza alig vegyült a társalgásba; figyelt. Paula viselete egy cseppet sem tetszett neki, csak az vigasztalta, hogy Arzén nem igen ügyel a kacérkodó leányra.

XI.

V AJJON szereti-e Ernőt ez a leány? — kérdezte Arzén önmagától, midőn haza felé indult. — Miért foglalkozott annyit *vele*, ha szereti? Hisz majdnem tüntetett. Különben, ha igazán őszinte, egyenes jellemű leány, akkor ez nem oly meglepő. Úgy tesz, mint a hogy érez. Meglehet az is, hogy mai viselete tudatos volt. De ha mindaz, a mit ma művelt, nem volt önkéntelen, akkor *velem* kellett volna foglalkoznia, *velem*, az idegennel, nem pedig *jövendőbeli* yólegényével. Így hozta volna magával az *illem*, a szemérem — már pedig ez még az ilyen modern leánynál is szükséges tulajdonság! — Így kívánta volna a jó izlés... minden. De hátha azért viselkedett oly feltűnően, mert Ernőt nem szereti?... Akkor engem szeret. De hát, ha így van, mért közeledik Ernőhöz? Mit akar

vele? Vagy pedig mégis Ernőt szereti és én csak úgy érdeklek, mint bárki más, a ki vele rokontermészetű? Oh, a nőt igazán csak a szívéen keresztül érdekli a férfi, megismerni csak a szerelemben akar. Így tehát mégis közel van ahhoz, hogy szeressen, mert különben nem akarná érdekessé tenni magát előttem. Egész viselkedésével, megzavaró ötleteivel csak engem akart vonzani. Mert másként nem feszegette volna a modernizmust oly állhatatosan. De hát miért kaczerkodott Ernővel? Előttünk mondani el az első ibolya történetét!

S Arzén hitte, hogy nemcsak a maga, hanem Elza és Rézi kisasszony nevében is tiltakozik e bizalmaskodás ellen.

— Vagy tán ezzel a jelenettel is — tépelődött tovább — engem akart ingerelni?

Eszébe jutott, hogyan nézett a leány a nagy szekrényre, mely mögötte állott.

— Igen, igen... az én vonásaimat vizsgálta akkor is. De hát mi lesz velünk, ha ez így van!

Ugy érezte, mintha hideg verejték ütött volna ki homlokán. Rémítő önvád fogta el.

Hanem azért önkéntelenül a «Vadászkürt» felé ballagott. Paula itt lakott, ebben a fogadóban. Megkérdezte a kapust, haza jött-e már a lány? Lent vacsorált Teréz kisasszonynyal, annál az asztalnál, mely a cigányokhoz legközelebb

esett. Miért nem hívta Ernőt, hogy kísérje el? Vajjon egyedül akart maradni? Odamenjen-e hozzá? . . . Ah, nem; nem szabad, nem lehet. — Majd holnap meglátogatom a kisasszonyt — szólt a kapusnak és kiment az utcára . . . Onnan a Dunapartra csapott ki, s a corson, a libegő gázlángok alatt barangolt, sokáig, sokáig.

XII.

MÁSNAP elment hozzá. A lépcsőn még habozott, felmenjen-e vagy nem.

— Ah mindegy, végre is nem lehet máskép, hiszen már az illendőség is így kívánja — gondolta és kopogtatott.

— Kérem — hallatszott Paula hangja.

— Tiszteletemet akartam . . .

— Hagyjuk a formákat, édes Gilády. Örülök, hogy eljött. Üljön le. Ide. Úgy, közelebb, úgy, mint akármelyik barátjánál. Hisz maga egy jó barátom barátja! Nos, mit csinált azóta?

— Hiszen csak tegnap voltunk együtt *utoljára*! . . .

— Tudom, én is tudom, hogy tegnap . . . Azóta azonban sokat lehetett volna tennünk. Még . . . belé is bolondúlhattunk volna valakibe . . .

— Az ám, még meg is halhattam volna azóta. . .

— Pfuj! Ki beszél a halálról? Szerelemről beszéltem — s felkaczagott.

Fehér marabútoll legyezőjével végig simította halvány lila színű reggeli ruháját s hosszan nézve Arzénra, így szólt:

— Igaz, erről sem lett volna szabad magával beszélnem, hiszen egyedül vagyunk, garde de dame nélkül — s újra felkaczagott. — Úgy-e nevetséges, hogy engem Rézi kisasszony oltalmaz, *engem!* — tette hozzá kimagasodva s fejét oly büszkén emelve fel, mint a hogy a diadalmas Cleopatra egyenesedhetett föl, mikor Antoniust megörjítette. Mintha egész alakja az *engem* szó értelmét fejezte volna ki.

Elhallgattak. Arzén az asztalon fekvő nagy vázlatkönyvet kezdte forgatni. De alig fordított néhány lapot, Paula idegesen kikapta az albumot kezéből.

— Még csak az kellene! Ki engedte meg magának, hogy e könyvbe nézzen? Majd mutatok néhány vázlatot, de nem ma. A java még be van csomagolva... Ha érdemet szerez rá, magának is festek valamit, valami igen szépet, collega uram.

Arzén meghajlott, s nem szólt semmit. Paula szórakozottan lapozgatott a könyvben.

— Milyen furcsa egy ilyen album! Minden kép egy-egy emlék. Ezt ekkor, ezt akkor raj-

zoltam. Mikor e füzest vázoltam, ábrándos hangulatban voltam, mikor meg ezt a virágbokrétát, derült . . . elégedett. Lám, még ez a rajz is itt van? . . . Ejnye, ezt még is megmutatom magának. Ismeri e képet?

Arzén belenézett az albumba s hidegen így szólt:

— Az angol kert görög pavillonja Münchenben.

— Az! . . . Jó emlékező tehetsége van.

— *Elég jó.* Aztán meg Münchenben hosszabb ideig voltam. Ez a rajz igen finom, könnyű kézre mutat, fogadja bókomat.

— Elront, édesem, elront! Nincs ebben a rajzban semmi . . . Különben, csak emlékezetből készült — s marabútoll legyezőjét végig húzta szemein. Az egész szobát ákác-illat árasztotta el.

— De — így szólt — elbocsájtom, öltöznöm kell, pár látogatást teszek, még ma. Találkozunk délután Ernőnél?

— Nehezen. Dolgom van. Azt hiszem, nem jöhetek ki.

— Kár. Sajnálom. De nemsokára látjuk egymást, úgy-e? — És kezét nyújtott Arzénnek, ki némán meghajlott és kiment a szobából.

XIII.

DE HÁT mit akar ez a leány? — tünődött Arzén. — Miért emlegette a szerelmet, s azt hogy egyedül van? . . . Tán csak nem . . . ? Ah, pfuj! Hiszen azután oly szüzies tekintettel nézett reám.

Arzén úgy érezte, mintha még most is e tekintet hatása alatt lenne. Kéjes, de a mellett ideg-tompító érzés vett erőt egész testén . . .

— Mikor megmutatta azt a helyet, hol talán Ernő ajkai először érintették homlokát . . .

A hideg végig futott a hátán; undort érzett. Ernő ajkai az ő homlokát! . . .

— Furcsa, hiszen Ernőt is szeretem s mégis . . . undor fog el, ha erre gondolok. Ernőt is szeretem? Azaz jobban mondva csak is őt, hiszen Paulát sokkal rövidebb ideje ismerem, sem hogy *barátilag* megszerethettem volna. Barátilag . . .

Ah! Miért ámtánám magamat tovább? Szeretem, ez bizonyos, — megváltozhatatlan.

És a fehér ákác kábító illata, csak úgy mint akkor, átjárta egész testét.

— Szeretem! Szeretem! — s mintha az egész természet susogta volna vele ezt a szót... Mintha csak annak tudatára ébredt volna, hogy úgy szereti, mint eddig senkit. Úgy érezte, hogy megtalálta azt az álmodott leányt, kiben megvan mindaz, a mit eszményében keresett. Úgy érezte, hogy ez a szerelme több, mint az előbbiek voltak, mert nem csak érzékeivel, szívével, — de eszével, szellemével is szereti Paulát.

A kivételes férfi szerelme a kivételes nő iránt! Fenn, fenn, a felhők felett, mint két szabad szemmel láthatatlan égi test, melyek keresik, vonzzák egymást, mert egy anyagból valók. És a Paula lelki szövete hasonló az övéhez: finom, áttetsző, de mégis sejtelmes, mély örvényekre borúlt, csak úgy mint az övé. Ha vele egyesül, övé a földi boldogság s érdemes lesz nemcsak élni, hanem alkotni, küzdeni, e minta-nőnek oldalán. Lábat vet a paradicsomban és előre néz, előre: a jövőbe...

De hátha Paula nem szereti? Ez a bökkenő. Pedig meglehet, hogy nem is törődik vele. Ha vonzódna hozzá, nem beszélne előtte olyan nyugalommal, olyan ártatlanul a szerelemről.

Nem mutatná meg *neki* azt a helyet, hol legelőször találkoztak Ernővel. Ismét látni vélte, a mint a leány Ernő homlokát (vagy tán nem is homlokát) érinti ajkaival.

— Ha Ernőt szereti, akkor vége minden reménynek, ha engem szeret... akkor is csak vége... csak egy út áll előttem: a kötelesség útja.

Föltette magában, hogy ebben fog maradni, hanem azért másnap megint Ernőnél volt, hol azonban Paulát nem találta, mert a leány pár napra falura ment, egy rokonát látogatni. Arzen alig beszélt. Fáradtan, rosszkedvűen ment haza: bár még csak esti hét óra volt, tüstént lefeküdt. Pár percz mulva tompa, mély álomba merült.

XIV.

NAPOKIG nem ment Ernő műtermébe. Dolgozott, írt; egyik szerkesztőségből a másikba ment; érdeklődni akart az irodalom apróságai iránt.

Felkereste az egyes irodalmi körök kávéházait, segített szétmarczangolni az egyik hangyabolyban a másik hangyaboly távollevő tagjait. Sokszor reggeli négykor vetődött haza, de az álm került. Nappal ébren álmodott, s tán e miatt, álmatlanná vált az éjjele. Hogy leküzdje ébredő szerelmét, terhes, fárasztó munkába fogott; egy hosszabb angol tanulmányt fordított le. A szavak jóformán maguktól fordultak át magyarra, s e mellett a gépiessé vált munka mellett sem tudott szabadulni Paula képétől. A modern Beatrice árnya elsuhan az asztala felett: szinte áttetszőn, hidegen, gúnyosan mosolyogva, éles akáczvírág

illatot árasztva. Elcsalta a gondolatokat agyából, megsemmisítette akaratát, s a boldogtalant, ki bűvös körébe került, ragadta magával arra felé, a merre csak ő ismerte, tudta az útát.

XV.

TÁN egy heti lelki küzdelem után, szenvedélye győzött. Valamelyik délután kiment Ernőhöz.

— Hát veled mi történt? Meghaltál? Illik így elhanyagolni minket? Már ki akartalak doboltatni — s jóízűen nevetett.

Ez a vidámság durvának tünt fel Arzén előtt. Kinevetni őt azért... azért... de hiszen Ernő nem tudhat semmit. Egyrészt menteni akarta, de másrészt kiállhatatlannak találta tulságosan derült, szinte ragyogó arczkifejezését, rózsás kedvét, szóval mindazt, a mit *azelőtt* annyira szeretett benne.

— Pedig sokat veszítettél, hogy nem jöttél el... Nézd csak, hogy tetszik, mondd?...

Félig kész arczkép elé vezette, mely őt magát ábrázolta.

E kép nem volt nagyon találó. A szemek és

a száj kifejezésében valami idegenszerűt lehetett észrevenni. Az arcz vonalai Ernőt mutatták, de az egész kép még sem volt a derült, lelki egyensúlyát mindig megtartó Ernő. Az arcz kifejezése keserű, és igen mély volt.

— Ezt a képet Walter Paula festette — szólt önkéntelenül Arzén.

E perczben Elza lépett az atelierbe.

— Honnan tudod? ... Ki mondta? ...

— Így csak is Paula láthat téged — felelt s e közben azt gondolta, hogy Paula valószínűleg szeretné, ha lelkileg jobban hasonlítana hozzá. S most Arzén, kit az első pillanatban bosszantott a kép, édes megnyugvást érzett: úgy érezte, hogy a leány akarata ellenére is őt szereti. De arczkifejezését csak Elza látta s olvasta ki vonásaiból.

— Mi ez? ... Ki engedte meg? ... Nem megmondtam, hogy nem szabad megmutatnia? ...

— kiáltott Paula a lépcsőházra nyíló üvegajtó mögött, aztán gyorsan belépett, odasietett a képhez s tán összetépi, ha Arzén a kép elé nem áll és nyugodtan a szemébe nézve, így nem szól:

— Miért? ... Hiszen a kép sikerült. Én azt hiszem, szintén megértettem a gondolatát.

— Nem értett meg. Én magam sem értem mit akartam. A kép csak hasonlít Ernőhöz s ez nem elég. Újra festem ... De minek is mutatja min-

denkinek, Ernő? Nem megmondtam, hogy senkinek se mutassa meg?!
Ernő csak nevetett.

— Hiszen végre is Arzén nem mindenki!

— Neked nem — szólalt meg Arzén, de ő nagyságának!

— Úgy . . . úgy . . . bókot akar? Jól van tehát, költő uram, tudja meg, hogy ön több nekem, *nint akárki* . . . s éppen ezért nem engedtem meg Ernőnek . . .

— Megkaptad Arzén — nevetett Ernő.

— Igen, megkaptam — szólt halkán Arzén.

— De mennem kell; holnapra mi a terv? — kérdezte.

Mióta Paula megjött, most szólalt meg először határozott hangon.

— Holnapra semmi tervünk. Hanem holnapután Rákospalotára megyünk — felelt Paula, s valami francia dalt kezdett dúdolni.

— Ha megengedi, én is önökkel tartok.

— Forduljon garde-de-dame-omhoz. Rézi! . . . Rézi, megengedi-e, — kérdezte a szomszéd szobából belépő vén leányt — hogy Gilády úr is elkísérjen holnapután?

Teréz kisasszony bámulva nézett rá. Végre megértette, hogy Paula tréfál, s igenlőleg bólintott.

— És hol találkozunk?

— Nálam, a Vadászkürtben. Így tán maguknak is a legkényelmesebb.

S aztán félhangon tovább dúdolt.

Elza szorongó szívvel nézte őket s hallgatott. Arzén még pár perczig maradt, aztán gyors léptekkel távozott.

XVI.

A VILLÁBÓL kiérve, átengedte magát annak a megnyugtató, boldogító érzésnek, a mely az előtt az arczkép előtt egész valóját eltöltötte. Érezte, hogy Paula viszont szereti, hogy az a gyönyörű, genialis leány reá gondolt még akkor is, midőn Ernőt festette. S így hát akkor, midőn a lány úgy megzavarodott, látva, hogy Ernő megmutatta a képet neki, a szemérem s nem a művészi hiúság szólalt meg Paulában. Arzén úgy érezte, hogy az egész tavasz csak őt akarja boldogítani, — hogy minden virág csak érte virul, — hogy közel, igen közel van a tökéletes boldogsághoz. Valami a lelke mélyén azt sugta neki, hogy a természet törvénye hozta őket össze, s így ezen nem változtathat semmi és senki a világon. Még Ernőnek sincs joga útjukba állani, s annyira erőt vett rajta a szerelem, annyira

betöltötte egész lelkét, kiszorítva onnan minden más érzést és gondolatot, hogy még önvádat sem érzett azért, hogy így gondolkozik.

Olyan pillanatot élt át, a melyekben a szerelem bebizonyítja, hogy ő a világot fentartó törvény és így mindenható és örök.

XVII.

ALIG VÁRTA már a kirándulás napját. Az órák, sőt még a perczek is nagyon lassan multak. Hogy eltölthesse az időt, írni akart, de nem ment sehogy sem. Mert csak is egy dolog érdekelte a világon: a szerelem, s egy leány: Paula. Tíz-szer is leült íróasztalához, de hiába, oly nyugodt és boldog volt, hogy nem tudott írni.

Bárhol volt, bármit tett, mindig Paulára gondolt, ki mindenütt hiányzott neki. A kirándulás előtti napon nem tudta megállni, hogy fel ne keresse.

Egy idősebb urat, meg Ernőt találta nála.

— Bátyám, Káldor főmérnök — Gilády Arzén — mutatta be őket Paula egymásnak, aztán Káldorhoz fordulva vele kezdett beszélgetni, kevés gondot fordítva Arzénre és Ernőre. A főmérnök némán, kissé mosolyogva állott mellette.

Magas, igen nyulánk, majdnem egészen kopasz ember volt. Folyton Paulát nézte és alig beszélt. Azonban naiv, tiszta kifejezésű szemei annál többet mondtak el, majd agyon beszélve Paulát szerelméről. Paula pedig még ezekben a szemekben is tudott olvasni . . . s csak beszélt, nevetett, elragadó volt s a többiek hallgatását csak is ő ellensúlyozta.

Arzén is hallgatott, de szemmel tartotta őket s egyszerre csak Ernőhöz fordulva, halkán, ingerült hangon így szólalt meg:

— Te Ernő, ez a mérnök szerelmes Paulába! . . .

— Ám teljék kedve a szegény öregnek — felelt Ernő nyugodtan, minden izgatottság nélkül. Arzén ránézett, aztán megvetően elfordult tőle s nemsokára kalapját véve, elment.

XVIII.

AKIRÁNDULÁSRA négyen mentek: Elza, Paula, Ernő és Arzén. Rézi kisasszonynak csúzos fájdalmai lévén, otthon maradt, Kaldor pedig, ki csak pár napra jött Budapestre, állomáshelyére utazott.

Paulának az a szeszélye támadt, hogy az újpesti tramway tetején akart kimenni Rákospalotára. Mit volt mit tenni, a többiek is felszálltak a nem éppen kényelmes kocsiba, hol Paula majdnem minden pillanatban felugrott ülő helyéről, nézve jobbra-balra s mutogatva az utca festői részleteit úti társainak. A tramway csilingelve ment végig a váczi körúton. A délutáni napsugár befutotta a poros, csak itt-ott öntözött boulevardot, a melyet tolongó, sürgő-forgó, többnyire üzletemberekből álló tömeg lepett el. A halvány zöld levelű fák satnya, vékony ágacskáit majdnem a

tramway tetejéig nyúltak; Paula néha oda kapott egy galyhoz, le akarva tépni egy-egy levelet... hogy aztán megint elhajítsa, — hogy soha se is tudjon többet róla... Arzén és Ernő közé ült.

— Milyen mulatságos lesz, gyerekek! Mennyit fogunk nevetni! Eszünk salámit, meg retket vajjal. Jó lesz?

— Hogyne, aztán hintázunk, ha van hinta. odakünn — és Ernő megtörölte egyik hüvelykujjával hosszú bajuszát.

Arzén hallgatott, de — nem egyedül. Elza ma még kellemetlenebbül érezte magát, mint máskor, mikor ilyen kirándulást kellett tennie. Most nemcsak az bántotta, hogy Arzén nem szereti, hanem valami más is, a mit még maga magának sem mert bevallani...

— Ah, most vagyok csak igazán elememben — sohajtott megkönnyebbülve Paula. — A modern tájkép kezdődik. Ezt, ezt érzem!... — felállt s a tramway oldalán körül futó vékony drótkerítéshez támaszkodva, az újpesti vámon túl fekvő tájképet nézegette.

— Ez, ez modern! Ezek a gyárkémények, a mint megvonalozzák a szürkéskek, füsttől és párától mocskos eget, a külvárosok nedves, gőzös levegője, mely meglágyítja a körvonalakat és sejtelmessé, lágygyá teszi a képet, azok a hamvas, áttetsző színek... itt-ott egy vonal eleven-

zöld, kitünő folt! Aztán azok a nagy, kiáltó, téglaveres hirdetések amott a sarkon... meg a nép, ezek a munkásemberek szürke és kék zubonyaikban... Mindez a hollandi mesterekre, az én kedvencz festőimre emlékeztet... Ezt, ezt kell megfestenünk, ennek sokkal több karaktere van, mint holmi kis vizeséskéknek, mal-mocskáknak, és erdei lovagváraknak... Az ilyen holdvilágos, romantikus tájképecskék csak arra valók, hogy olajnyomatok formájában népszerűsítsék a művészetet a nyárspolgárok között!

A leány hadarva, idegesen beszélt; túlozva azt, a miért lelkesült, mint az asszony rendesen, ha kizökken kerékvágásából, ha elhagyja rendes körét; ilyenkor a nő mindig túlmegy a kellő határon, mert tapintata többnyire csak a női hivatásokra terjed.

De azért Arzént vitte magával. A költő elragadtatva szívta be Paula ruhájának illatát, s elragadtatva hallgatta, a mit a lány beszélt. Szerette testét, lelkét.

Megfeledkezve mindenről, hosszan, mélyen nézett Paula szemeibe. Ebben a tekintetben minden befoglaltatott, még az is, mi még csak félig öntudatlanul élt a lelke mélyén. És Paula viszonzta e tekintetet. Mind a ketten elhallgattak. Csak a gyár-negyed ideges moraja s a haladó tramway csilingelése hallatszott.

Arzén törte meg a csendet, talán azért, hogy

amazok (Elza és Ernő) valahogy meg ne sejtsek azt, a mit e perczen érzett. Lázasan, gyorsan beszélt, inkább csak azért, hogy a hangját hallják, semhogy valamit mondjon.

— Ejnye be gyorsan jár a szád! — kiáltott fel Ernő. — Egyik müncheni professoromra emlékeztetsz, a ki iszonyatos fecsegő volt.

S adomázni kezdett hajdani mesteréről. Arzen és Paula megint összenéztek, nem is figyelve Elzára, ki pedig nagy szívével megérzett mindent s ki sápadtan, alig eszmélve ült helyén.

Félt gondolatba foglalni azt, a mit érzett. És nem a féltékenység gyötörte, hiszen erről már rég leszokhatott . . . egészen másra gondolt. Mi lesz akkor Ernőből, ha ezek *valóban* szeretik egymást?! Az ő gyermekszívű, tiszta, egyenes Ernőjéből, kinck ez a leány tán első igaz szerelme?! Hogy fog ezentúl dolgozni, hogy fog élni, ha megcsalódik benne?!

Ismét rájuk nézett.

Most már mintha kerülték volna egymás tekintetét. Paula úgy feszítette ki napernyőjét, hogy Arzen nem láthatta, ez pedig lázas arczczal, fénylő szemmel, izgatottan ült helyén.

— Mi lesz így vele? Mi velök? — gondolta Elza szorongó szívvel.

Paula bevonta napernyőjét, aztán hátradőlve, félre a korlátra támaszkodva, remegő orrczim-

pákkal szivta be az első akácvirágnak illatát . . . Egyszerre csak odafordulva a két férfihez, így szólt :

— Eszembe jut, hogy egyszer egy ilyen tavaszi napon Párisból Meudonba mentem egy kis hajón. A Louvreban dolgoztam tizenegyig, onnan, úgy a hogy voltam, alig törölve le a festéket ujjaimról, ki . . . kivágytam a szabadba! . . . Gyönyörű színek! . . . Halványzöld ég, almapiros felhőkkel, itt-ott meg egy ólomfehér árnyalatú báránysző . . . a habokat locsogva verte vissza a Szajna partja, s a kis jármű ide-oda rengett az apró, tova iramló hullámok tetején.

Velem szemben egy szerelmes pár ült. Azokat néztem mindaddig míg Meudonba értünk. Az ilyen tavaszi tájba úgy beleillik a szerelem! A tavasz, meg a lány szerelme, hasonlítanak egymáshoz. Legalább úgy hiszem. A leány szerelmében a szende, szemérmes, halovány érzések megfelelnek a tavasz félszíneinek, lágy árnyalatainak . . . Ugyan Ernő, fessen nekem egy tavaszi tájképet . . . de, hallja, bitume nélkül! . . .

Elza és Arzén megértették, a mit Paula mondott, Ernő azonban csak a szavakat fogta fel s csak ezekre válaszolhatott.

— Igen . . . de aztán egy nyári tájképet is festek hozzá pendanttnak . . . Narancssárga, lángveres, zöldessárga színek. Aranyos kalászkok . . .

arany aranyon. Gyümölcsös fák . . . torró levegő, mely mámorossá tesz, tarka virágok a sötétsárga, érett gabona kalászkok alján . . . csupa meleg szín, kicsapongás a színekben; gyümölcsöző melegség . . . férfi szerelme: az enyém!

Hangja érczesen csengett, mintha csak a lelke legmélyéből szedte volna elő, a mit mondott. . . Paula azonban nem akarta elérteni s felkaczagott:

— Mennyi lármás szín! Tán sok is lesz a jóból! Bitumeöt belé édesem, bitumeöt! . . . mert különben megvakulunk . . .

Arzén mosolyogni akart, de mosolya eltorzult. És ezt Elza mind látta, nem kerülte el figyelmét semmi . . . de semmi!

XIX.

MEGÉRKEZTEK Rákos-Palotára. Paula és Ernő gyorsan előre mentek. Elza Arzénnel hátra maradt. Pár perczig szótlanul ballagtak egymás mellett. Végre Elza törte meg a csendet hosszabb lelki tusa után.

— Milyen szerencsétlenség is volna, ha Ernő szerelmében megcsalódnék! . . .

Arzén felriadt merengéséből. Mélyen elpirulva nézett Elzára, ki nyiltan tekintett reá, csak úgy mint rendesen.

Arzén azt hitte, Elza csak Paulában kételkedik.

— Megcsalódnék! . . . hogy is gondolhatja! Ilyen nő oldalán, mint Paula! . . . Hiszen ez a leány szép, eszes, mindenhez hozzá szólhat a nélkül, hogy . . . (a nélkül hogy, mint más nők, eszünkbe juttassa azt, hogy csak szerelmre született — akarta mondani Arzén, de ideje-

korán észrevette, hogy *kivel* beszél) . . . a nélkül, hogy elmaradna akármelyiküinktől. Eszes — mondom, s a mellett érző, mély . . . Sokat tud . . . Mi kell több ennél? Ernő boldog, nagyon boldog lehet, hogy magáénak mondhatja — folytatta mindig lelkesültebb hangon, lázasan magasztalva Pau'át, most már inkább önmagának, mint Elzának beszélve.

— És mind e fényes tulajdonai mellett is boldogtalanná teheti Ernőt.

— Ernőt? — ismételte az utóljára hallott szót Arzén, felriadva magán beszédéből. Majdnem azt kérdezte, hogy ki beszél itt Ernőről? De idejekorán észrevette magát, és hallgatott tovább, nem tudva, mit szóljon.

— Mondja Arzén, hiszi-e, hogy Paula szereti Ernőt? — kérdezte Elza és mélyen elpirult. Valóban nagy önfeláldozás kellett hozzá, hogy azt ő kérdje Arzéntől. De hát Ernő érdekében micsoda áldozattól riadt volna vissza?

— Ezt már nem tudnám megmondani — felelt rá Arzén hirtelen, hogy zavarát elpalástolja.

— Lásza, én sem. S ez a bökkenő. Eddig még semmi jeltől sem vettem észre, hogy szerelemmel szeretné. Igen, szereti talán mint pajtást, mint művészt, mint társat, de nem mint jövőendőbeli férjét . . . és Ernőnek a szerencsétlenségére, olyan elbájoló a mellett, hogy egy

mosolyával még azok fejét is el tudja forgatni, kikre nem is gondol... hát még Ernőt, kit valószínűleg barátjaként szeret...

— Csak barátjaként szereti — ujjongott Arzén.

— Tehát így szabad, szabad! Még én is szeretethetem!

— És mire vezet majd ez — folytatta Elza.

— Paula talán most még komolyan boldogítani akarja Ernőt. De hogyan fog majd az első félreértések után gondolkozni, tenni? Mi lesz akkor? És ön Arzén, ki ismeri, ki szereti Ernőt, tudhatja jól, hogy neki nem szabad boldogtalannak lennie, mert akkor vége van művészetének, s művészetével...

— Az élethez való akaratának is! — végezte be Arzén, önkéntelenül tudákos formába öntve Elza gondolatát. Igen, igen, ennek a szegény jó leánynak igaza van. Ez lesz ennek a szomorú kalandnak a vége. Mert ők szeretik egymást. Ezt kiolvasta a hangjából.

— Szeret, szeret!

Elza azonban feltette magában, hogy kiűszsza utolsó cseppig az örömmel telt poharat; jöllehet szeméremérzete, szerelme és minden, de minden ellentétben volt azzal, a mit mondani akart, így szólt alig hallhatóan, remegve:

— Maga jó barátja Ernőnek, akadályozza meg, hogy odaig jusson a dolog...

— Én? . . . De hogyan!

— És a leány még tovább ment.

— Meg kell történnie, mert máskép nem lehet — szólt magában, és önmagára még most sem gondolt.

— Távozzék egy időre . . .

— Én? De ugyan miért? — kérdezte Arzén, elakarva rejteni azt, hogy elértette Elza titkos gondolatát.

— Mert Paula szeretni fogja önt, és ön Ernőnek *legjobb*, egyetlen barátja.

Elza lángveresen, egész testében reszketve állt meg egy poros akácza mellett, megfogva vékony törzsökét egyik kezével, hogy el ne szédüljön. Arzén megszegyenülve állt előtte. Ennek, ennek az egyszerű leánynak kellett megmutatnia az utat, melyet követnie kell! A regényíró, kinek mesterségéhez hozzá tartoznék az emberismeret, gyermeknek érezte magát a leány mellett.

Hosszan hallgattak. Végre Arzén szólalt meg először:

— Igérem, hogy elmegyek. Nem látnak jó ideig. Aztán, majd egyszer visszatérek . . . s jó barátok leszünk megint mindnyájan.

— Köszönöm. Ezt vártam öntől. — És Elza hálásan, bár szívszakadva köszönte meg Arzénnek, hogy megértette, mit akar.

Aztán lassan, némán mentek egymás mellett, míg egy tisztáson ráakadtak Paulára és Ernőre, kik heves művészeti vitába voltak merülve.

— Úgy, Ernő, remélem, meggyőztem. Maga is betegja ismerni, hogy gondolatnak nem kell lenni a festményben, a mely végre is nem vezérczikk. Nem szabad a műfajokat összekeverni, a mit a kedves David kezdett, s gondolom Kaulbach, a németeknél. Ezeknek az uraknak a képei olyan érdektelenek, mint a filozófiai kézikönyvek. A genre, melyet fölfedeztek, csak olyanoknak jó, a kiknek sem színérzéke, sem érző szive nincs és így mások gondolatait mázsolhatják a vászonra. Nevetséges!

Ernő kezét csókolt neki.

— Magának *mindig* igaza van. A dolog csakugyan nevetséges . . .

— Most meg rám hagyja! Egyszerűen rám hagyja! Lásza be, hogy igazam van. Eh, maga kiállhatatlan ember. Most meg nevet!

— De hisz a lehető legkomolyabb vagyok! Olyan mint Arzén és Elza. Hát belétek mi ütött? — szólt az érkezőkhöz fordulva. — Olyanok vagytok, mintha leforráztak volna!

— Semmi, éppen semmi — válaszolt Arzén. — Elzának utamról beszéltem.

Paula hirtelen ránézett.

— Utjáról . . . a melyet a múlt nyáron tett?

— Nem. A melyre holnap indulok. Oh nem messze, csak Félegyházára, egy öreg nénémhez. Ott töltök pár hetet. Irni megyek. Itt nem tudok.

— Értem, ha nem tud, mert mi zavarjuk, úgy-e? Hallja, Ernő? Nem is tudtuk, hogy elmegy. Aztán sokat írjon... Addig ne is halljunk magáról, míg valami kész művel nem áll elő.

— Kérem, Paula, ne bosszantsa már szegényt — szólalt meg Ernő. — Azt hiszem, más viszi Félegyházára. Tán feledni akar — súgta Paula fülébe, úgy hogy a lány mélyen elpirult. Hanem a pír egy pillanat alatt eltűnt homlokáról. Úgy tett, mintha nem értette volna, a mit Ernő mondott.

— Énekeljünk — kiáltott fel aztán. — Tudok nápolyi dalokat. Ismerik ezt? Münchenben minden atelierben dalolják:

Tarantella si é cantata,
Due carlini si è pagata:
Sono allegro, o compagnoni
Ne conneremo de' maccharoni.

Nagyon gyorsan indult, s mikor a dal végére ért, nagyot nevetve felugrott helyéről. Hazafelé menet csakis ő beszélt és pedig legtöbbször Elzához; kit sokszor megölelt, kinek karjába fűzte karját, s kihez ez este testvéri szeretettel közeledett.

Midőn Arzéntől elbucúztak, hidegen kezét nyújtott neki, s így szólt:

— Szerencsés utat. Irjon megint valamit s küldje meg nekem, ha ujságba adja.

Elza szó nélkül kezét adott neki. Ernő melegen átölelte.

— Te aztán irjál ám! — kiáltott utána.

Arzén *egyedül* maradt.

XX.

MÁSNAP a reggeli vonattal Félegyházára ment. Meghuzva magát a coupé sarkában, alig eszmélt. Milyen furcsa történet! Hogy jut ki ebből? De hiszen már vége, — biztatta magát.

— Úgy végeztem velök, a mint kellett. Igen, a mint *kellett*. Elhagyom azt, elválok attól, kit a világon legjobban szeretek. Megtaláltam azt, a kit oly sokáig kerestem, lelkem másik felét... hogy másnak engedjem át. De ha ez legjobb barátom? Kell-e eddig mennie a barátságnak? Ki mondja meg? Ott hagyni azt, kit szeretek, azért, mert a társadalmi megegyezés a barátság fogalmát gloriával vette körül! Eh!... homo homini lupus. Igen... *szerintem*. Pfuj!... milyen elvek! Legyen ez így a *többiek szerint*. Én más elveket vallok, mert a ki ítél, annak magasán kell a többiek felett állani. Pedig érzem, hogy ő volt

az, kiben megtaláltam volna a paradicsomot... a melynek elvesztésére születünk... és születtem én is, mert hiszen Ádám fia vagyok. A megismerés növekedtével fogyott a bizonyosság. De most először hiszem, nem csalódtam. Ez hozzám való...

Lehunyta a szemét.

A vonat tompa dübörgése mintha csak azt sugta volna folyton: soha, soha, sohasem!

Másra akart gondolni. Kinézett az ablakon. Odakinn már a végtelen minden irányban. A pusztán repült végig a vonat.

— Vajjon mindennel így van-e az ember? Csak egy bizonyos körig lát? Miért szeretni, ha szerelmünknek csak a pillanat fájdalma ad tápot, s a kéj előli? Miért vonz éppen ez, s nem amaz? Miért törekszünk a boldogságra, ha az elért célpont mögött bizonyos a lefelő vezető lejtő?!

Miért komédiázik velünk a természet? Hogy tovább tartson a *minden* egy pillanatnál, délibábra szorul, s ez a délibáb a szerelem.

És mégis! Ma úgy érzem, hogy Paula lelkében az enyém tükrözik vissza.

Paula!...

Ugyan mit csinálhat most? Tán Ernőnél van és fest?

Boszankodva igyekezett e képet elűzni lelki

szemei elől, de nem sikerült. Szerencsére még Elza képe tolult melléjük. Aztán eszébe jutott az a tegnapi jelenet. Úgy érezte, hogy a vér megint ellepi arczát. Hogy megszégyenült tegnap! És egy benső szózat azt sugta neki, hogy Elzának igaza volt. De hiszen akkor így valóban örökre le kell mondania Pauláról! Kötelességérzete parancsolja, tehát meg kell lenni. A tudat, hogy helyes útra tért, megvigasztalta s büszkeséggel töltötte el lelkét. Aztán meg dolgozni is fog . . .

XXI.

Az első napok lázas munkája után, beállott a visszahatás; kimerült, nem birt dolgozni többet.

Úgy érezte, hogy másik szerelme: Paula oda állott maga-maga és íróasztala közé s megakadályozza a munkában. Mintha minden gondolatot kiszorított volna agyából, minden más érzést szívéből. Azt hitte, hogy ha majd kimegy a mezőre, a természet elfelejteti vele, hogy egyedül van. Bejárta gyalog Félégyháza egész határát, óra számra elbarangolt a várost körülvéő homoksivatagon. Elmerengett, a mint a déli napsugár a fehér fővényt sárga fénnyel hintette be. Egy-egy kútnál meg-megállt s elnézte a mint a gulyás delelőre odahajtotta a gulyát. A természet színei, ezer hangja, a mely keresztül zizegte a pusztá csendjét — álmodozóvá tette, s ilyenkor

eszébe jutott, hogy milyen kedves volna mindezt megmutogatni valakinek, a ki oldalán hallgatná a természet symphoniáját . . . s úgy érezte, hogy egyedül még hangulat sincs.

XXII.

IGY TÖLTÖTT vagy három hetet. Napról-napra jobban érezte, hogy neki tűrhetetlen a magány. Mintha csak a szívét szorongatta volna valami. Zaj, láрма után vágyott. Azt hitte, hogy a csend elnyomja, tönkre teszi. Néha félt, mintha nagy csapás fenyegetné. Éjszaka minduntalan felriadt álmából; meggyújtotta a gyertyát és szinte csodálkozva látta, hogy nincs nagy veszedelemben. Lázás, rossz álmai voltak. Egyszer azt álmodta, hogy Paula elégett; egész teste reszketett, mikor felriadt; világot gyújtott; s gyertyáját soká nem merte eloltani. Félt álmaitól. S e mellett, lassan-lassan elhitette magával, hogy mindez onnan ered, mert itt csendesén, nyugodtan él, holott neki küzdenie kell léteért, mert különben összeesik és eltiporják.

Hiszen Pesten is kikerülheti őket, ott kedve

szerint élhet, még hamarabb is felejtí el Paulát. A kotteriák pletykái, az irodalmi, művészi és színházi ujságok, a szellemi harcz ellenlábasaiával, a folytonos zaj, a lázas élet meggyógyítaná, itt meg tönkre megy.

Olyan ideges embernek, a milyen ő, nem való a magány. S így lassan-lassan elhitette magával, hogy az emberek társasága után vágyakozik s nem az után az egy után, kiről le akar mondani. Ez aztán megnyugtatta lelkiismeretét és egy reggel, vagy háromheti távollét után, Budapestre érkezett.

XXIII.

AZ ELSŐ napokban kerülte a Vadászkürt szállót. A legelhagyatottabb városrészekben barangolt s a lázas fővárosi élet közepette remete módjára élt. Ez eleinte öntudatlanul nyilatkozott nála, később azonban tudatára ébredt.

Tehát itt van a létért való küzdelem színhelyén s ime gyáván elmenekül, még látni sem akarva embert. Mi ez? Gyáva volna? Nem, soha sem volt. Sokkal inkább ismeri az embereket, sem hogy félne tőlük. Csak az ismeretlen ellenség félelmes. De hát akkor miért keresi a magánosságot? Egy esti sétája alkalmával jutott eszébe e kérdés. A magyar államvasut indóházán túl, a városerdő mellett levő munkásházaknál volt. A szomszéd, az ismert Anórássy-út lármája ide hallatszott. A másik oldalon gőzgépek robogtak az ismeretlen felé. Előtte a liget fái,

a csend, a magány: a vigasztaló természet. Az ismert és ismeretlen. A külvilág undorral töltötte el lelkét. Önmagába szeretett volna mélyedni...

Lassan-lassan, álmódzva eljutott a városerdő szélére. Ott aztán végig terült az illatos gyepen s felfelé nézve, megbámulta a repülő, rózsaszélű bárányszerűeket.

Egyszerre megrázkódott... s tépelődéseire megkapta a feleletet. Megkínzott lelke mélyéből ismét kitört a szerelem szava, kiszorítva onnan mindent, megrezegtetve fájó lelkének minden parányát.

Mit ér szerelem nélkül az élet!

Végre is ez a végcélunk. Csak ezért dobott minket a természet vak ereje az élet örvényébe.

Szeretnünk *kell*, hogy élet legyen a földön: így szól az örök törvény. A ki e szent szót nem hallgatja meg, — a ki eljátsza legdrágább kincsét, — az az ember bűnös.

Arzén hirtelen felugrott ülő helyéről, úgy érezte, hogy az élet és tetterő tér vissza lelkébe. Övé minden! Hiszen szeret és viszont szeretettek. Boldogságának nincs akadály. Nincs... nincs. Az úton kocsit vett észre. Intett a kocsinak, a ki hozzá hajtott.

— A Vadászkürt szállóba — szólt és beült.

A kocsi gyorsan robogott végig az Andrássy-úton.

A mint az ablakon kitekintett, Ernő műtermének fedelét pillantotta meg.

— Ah, igaz, Ernő! . . .

De már nem érzett önvádat.

— Eh, mindenki magáért.

Ez is törvény — gondolta s el akarta felejteni, a mit Elzának ígért.

A kocsi megállt a szálló előtt.

— Otthon van Walter Paula kisasszony? — kérdezte nyugtalanul, dobogó szívvel, mintha egész lelki üdvössége a felelettől függne.

— Nincs — felelte a portás. — Csak késő este jön haza. Mit jelentsek neki?

— Majd eljövök holnap magam, — felelte Arzén nyugodtabban.

A sors másképp akarta s így van jól. *Nem fog eljönni* holnap. Tisztességes ember nem tehet másképp!

XXIV.

C^SAKUGYAN nem látogatta meg Paulát, de naponta többször ment el ablaka előtt, reggel azt lesve: mikor nyílnak meg az ablaktáblák, este: mikor törik meg rajta az utolsó fénysugár. Ha e sétái alkalmával ismerőssel találkozott, olyan zavarba jött, mintha nagy bűnön kapták volna rajta.

Azokban az órákban, mikor Paula elszokta hagyni a vendéglőt, haza ment, s nem mert kimozdulni lakásából. Attól félt, hogy ha nem is a kis-híd-utczában, de tán másutt találkozik vele. Egyszer azonban elhagyta lelki ereje. Reggel kilenczkor ment a fogadó elé, és várt, pedig tudta, hogy Paula féltizkor szokott elmenni hazulról... Végre is mindegy... Aztán meg azt senki sem veheti tőle rossz néven, hogy egyszer beszélt vele.

Vagy tizszer ment fel s alá a ház előtt, midőn a Mária-Valéria utca sarkánál egyszerre észrevette, hogy Paula Teréz kisasszony társaságában kilépett a fogadó kapuján s a Duna felé tartott. Bár az egész világ ködben úszott szemei előtt, nyugalmat erőltetett magára, s a leány felé közelgett. Paula le volt fátyolozva.

— Ah ... Gilády! ... Honnan? ... Tehát mégis csak feltámadott halottaiból? ...

— Nem, hiszen még csak a Golgothát járom!
— felelt Arzén s megcsókolta Paula kezét.

— Ugyan? ... Tán dolgozik, s nem megy a munka? *Ezt az érzed* én ismerem. Nem jön velünk ... az újpesti sziget felé? ... Odáig hajón ... onnan ismét vissza ... egy kis levegőt szívni? Magának is jót fog tenni ... hiszen még alig szokhatta meg a városi levegőt ... Tehát velünk tart? ... Mikor jött vissza?

— Ma reggel ...

— *Ma* reggel? Tudja édes Gilády, hogy minden reggel és minden este gondoltam magára?! Mikor kinéztem az ablakon, majdnem mindig eszembe jutott, nem látom-e a hűtlen barátot?!

Arzén nagy zavarba jött, s egy darabig nem szólott semmit. Aztán Teréz kisasszonyhoz fordult.

— És nagysád, hogy van? Mit csináltak azóta?

Teréz savanyú arczkifejezéssel válaszolt. Elmondta, hogy jól vannak és sokat sétálnak.

Ezalatt a hajóállomásra értek. A hajó orrába ülve, pár percnyi csend után Paula szólalt meg.

— Mondja, mit csinált azóta?

— Dolgoztam sokat, nagyon sokat.

— És tudott?

— Tudnom *kellett*.

— Kellett?... persze munkaközben megfelekezett barátairól, ugy-e?

— Meg kellett feledkeznem.

— Hogyan?

— Hogy teljesen munkámé lehessenek — vágott szavába Arzén, kinek lelkében ismét a kötelesség érzete került felül.

Elhallgattak. Paula szemébe nézett Arzénnek s aztán így szólt:

— Mondja, milyen hatással van önre a magány?

— Engem tönkre tesz.

— Azt hiszem engem is tönkre tenne. De hát akkor miért hagyott itt *minket*?

— Kérem... ne kérdezzen tovább. Csak egy kérdésre feleljen — tette hozzá hirtelen. — Mikor lesz az esküvőjük?

— Azt jobban kellene tudnia, mint nekem. Hiszen ön Ernőnek a legjobb barátja!

— Tehát tőle függ?

— Nem — felelt rá Paula hirtelen — *tőlem*.

Ismét elhallgattak. A hajó lassan, méltóságteljesen úszott el a Császár-fürdő és Margit-

sziget között. A Császár-fürdőből ide hallatszott a katonazene. Donizetti gyászindulóját játszották. A fuvó hangszerek durva szavát kissé enyhítette a távolság. Mintha a természet titokzatos zizegése is bele vegyült volna . . . A fenséges gyászinduló végtelen fájdalmat fejezett ki; s a zene komorságát még kiemelte a derült, napsugaras nyári nap. A két művész szó nélkül, keserűen nézett egymásra.

Ujpestre ért a hajó, mire Paula megszólalt.

— Furcsa, hogy némelykor egy-egy tájkép . . . s hozzá egy pár hang mennyire kifejezi lelki állapotunkat!

— De mennyire! — mondta utána Arzén önkéntelenül.

— De tán csak nem az *ön* lelkiállapotát — kérdezte némi szünet multán. — Ilyen komor gondolatokkal van tele a lelke?

— Ilyenekkel, ki tudná megmondani, miért vagyok ma ilyen? Azt hiszem, a mai művész lelkét annyiféle külsőség befolyásolja, hogy soha sem tudhatjuk, milyenek leszünk holnap? . . . s miért leszünk holnap ilyenek? . . .

— S ha én megtudnám mondani: miért ilyen ma? . . .

— Önnek ezt nem *szabad*, nem *illik* tudnia — vágott szavába Paula és vérvörös lett.

De a következő pillanatban már nyugodtan,

bensőségteljesen néztek egymásra. Hallgattak. Mit is mondhattak volna még egymásnak?

Teréz nem értett meg az egészből semmit, csak a szavakat hallotta, magát a párbeszédet újabb művészi hóbortnak vette.

Aztán felhasználta a csendet s utazásairól kezdett beszélni. Ujpesttől az Akadémiáig egy huzamban darált, boldogan, hogy akadt hallgatója.

Pedig a másik kettő nem figyelt szavaira. Csak hagyták, hogy fecseljen. Jól esett nekik, hogy nem kell beszélniök.

Az Akadémiánál Paula és Teréz kiszálltak, Arzén a hajón maradt.

— Holnap reggel jöjjön Ernő műtermébe. Korán, ha lehet már tizkor... Illendő lesz, nála is mutatkoznia — tette hozzá hirtelen.

Midőn a hajó ismét elindult, Arzén azon gondolkozott, hogy mi lesz mind ennek a vége?

Mert most már bizonyos volt arról, hogy Paula is szereti...

XXV.

MÁSNAP Ernő műtermében találkoztak. Ernő és Elza esküvőre mentek, Teréz kisasszony pedig haza sietett.

Egyedül maradtak.

— Paula! ... kérem, magyarázza ki magát ...
Én önt nem értem.

Paula ajkait harapdálva, maga elé nézett. Aztán így szólt:

— Hallgasson meg, Arzén. Tudja, hogy árva vagyok. Árva! ... dehogy ... Atyám él — de törvénytelen leány vagyok s így árvább az árvánál. Futó szerelem dobott a világba ... és mégis, hiszi-e, hogy legtöbbet a szerelemtől várok ... Csak is a szerelemben bízom... A szerelem reményc tölti be lelkemet. Egy férfi, ki szeressen, ki megértsen, ki uram, parancsolóm legyen, ki előtt meghajolva azt mondhassam:

téged szerettelek mindig ... megtaláltalak, uralkodjál felettem — te érted fogok élni ... téged foglak szeretni örökre ...

Paula arcza kipirult. Mereven néztek egymásra.

Olyan csend volt, mintha egy pillanatra minden megszűnt volna élni. Végre Arzén szólalt meg:

— És megtalálta Ernőt, ugy-e? — kérde erre halkan, gépiesen.

— Eh! ... Hallgasson. Nem érted, hogy téged, egyedül téged szeretlek?! Nem érezted ki szavaimból, hogy akkor, midőn először találkoztunk, már szerettelek?! Nem láttad meg szemeimben? Én jobban értelek téged, mint te engem. Én tudom, hogy te akkor ugyanazt érezted, a mit én, tudom ki tartott vissza attól, hogy karjaimba omoljál. Tudtam s még ezt is szerettem benned. Ilyennek, ilyennek képzeltelek álmaimban, a midőn még nem ismertem a férfit, csak eszményről álmodtam ... jere ... ölelj át ... a tied vagyok.

S Arzén önfeledten ölelte át és hosszú, hosszú csókkal némította el azt, a kit a legjobban szeretett a világon. Paula odahajtott a vállára s így álltak soká, némán, mozdulatlanul ... míg végre Paula felriadt fél-aléltságából. Kibontakozott Arzén karjaiból s így szólt:

— Jere ... Menjünk innen ... Még itt találnak, ma pedig egyedül, egyedül akarok lenni veled ... Menjünk.

— De hová? — kérdezte Arzén.

— Ki vágyom a szabadba. Kint melegít a tavaszi nap lanyha sugara . . . A virágok nyílnak . . . s én boldog vagyok.

— És ők?! Róluk megfeledkezett? . . . Mit fognak mondani, ha megtudják, hogy együtt mentünk el, a nélkül, hogy megvártuk volna Ernőt, kit már egy hónapja nem láttam.

— Bánom is én! Törődöm is én velök! Ölelj meg. Még egyszer . . . Csókolj meg. Úgy, úgy . . . Szeretsz? Nagyon?

— Nagyon, — ismételte Arzén tompa hangon s elhallgatott.

A villa előtt kocsi állott meg. Haza jöttek; lehetetlenné vált kitérni útjokból.

Arzén hirtelen, mintha alomból riadt volna fel, az ablakhoz rohant:

— Ők . . . ők! Mi lesz velünk? Mi velök? — Végtelen szégyenérzet töltötte el lelkét. — Mit fog gondolni Elza?

— Csak . . . jöjjenek. Azért *mi* mégis egyedül leszünk ma egész nap, esküszöm!

Beléptek az ajtón, Ernő karjait kitarva rohant Arzénhoz s megölelte rég nem látott barátját. Arzén nem viszonozta ölelését, s hallgatott.

Elza az ajtónál nézte e jelenetet. Tehát Arzén visszajött.

S milyen furcsán néz maga elé!... Tán csak nem?!

— Már? — s hirtelen Paulára tekintett. — A leány ott állt szemben a műterem ablakkal. Ragyogó szemeiből, kipirult arczáról, reszkető ajkáról diadal beszélt. Egész lényé túláradó boldogságot lehelte. Végtelen boldogságát nem titkolta, nem is *akarta* titkolni.

Elza soha sem látta még ilyennek. Megint Arzénra nézett, ki úgy állott Ernővel szemben, mint egy tetten kapott tolvaj.

Tehát már ennyire jutottak! Mindent megértett. Mindennek vége örökre.

S Ernő még öleli, csókolja Arzént!

— De Arzén, mi bajod? Milyen furcsán nécesz ki! Beteg voltál? — kérdezte Ernő. — Úgy-e Paula, rosszul néz ki? — szólt a festőnőhöz fordulva.

— Nem találom. Egy cseppet sem. Sőt éppen most beszélte nekem, milyen boldognak érzi magát, hogy megint itt lehet!... Ugy látszik, nehezen volt meg Pest nélkül.

S Paula most Arzénra nézett. Mintha csak szikrát hányt volna a tekintete.

Arzén még inkább zavarba jött. Szeretett volna beszélni, beszélni sokat. De mit mondjon?!... Ha legalább Elza nem volna jelen! De előtte hazudni! Hiszen ő tudhatja, hogy minden szava minden mozdulata hazugság!

Úgy érezte, hogy megingott alatta a talaj.

— Én tegnap ... illetőleg ma ... ma reggel jöttem és tegnap ... mikor mi ... — S néman Paulához fordult. A szó elakadt a torkán.

Ernö bámulva nézett Arzénra, a ki még ölelését sem viszonzta! Úgy állt ott az ajtónál, mintha odaszegezték volna! Mit jelenthet ez?!

S kérdőleg nézett hol Paulára, hol Elzára.

Paula belátta, hogy itt *beszélni* s aztán *tenni* kell, és hirtelen, szakadozott hangon, idegesen hadarni kezdett:

— Mondja el hát ... hogyan akadályoztam meg abban, hogy meglepjen minket ... Én vagyok a hibás ... Elrontottam a meglepetést. De helyre hozom ... helyre ... csak engem korholjon Ernő ... De hiszen még nem is tudja a dolgot ... Meglepjük Ernő, holnap ... S azért ma minket nem lát ... Gilády elkísér. Majd együtt kimegyünk falura. Később, tán holnap megtudja, miben áll a dolog ... Egy kis türelmet! A türelem rózsát terem. Isten áldja ... Holnap reggel látlak édes Elzám ... Arzén a karját — s a félig lethargikus Arzén karján lesietett a lépcsőn.

Ernö bámulva, az egészről egy szót sem értve utánok nézett. Mit jelent ez? Nem értette a dolgot, de azért érezte, hogy itt valami rendkívüli dolog történhetett. Egyszerre csak Elzára tekintett, ki ott állott, éppen szemben a világossággal, szinte megdermedve, halott halványan. Egy

perczig szembe néztek egymással . . . Elza a hogy meglátta Ernő kérdő kifejezését, önkéntelenül tagadólag intett. Ernő az ablakhoz sietett. Ott mentek a nagy János-utca közepén, karonfogva. Mintha Paula Arzén vállára hajtotta volna a fejét . . . Visszafordult s észrevette, hogy az Elza arcán egy könnycsepp pereg végig . . . Megértett mindent. Teste, lelke megrezdült; szorongó szívéből mint a lávafolyam visszatarthatlan árja, hirtelen tört ki a pillanat batása alatt szülemlett és megérett kétségbeesés s Elza karjaiba temetve fejét, egy székre rogyott. Aztán hevesen, görcsösen zokogni kezdett.

Zokogása néha börgéssé változott, és mint a földindulás moraja, tompa, vészjósoló volt.

Elza némán, most már könnytelen szemmel állt előtte.

— Így megcsalni engem! — kiáltott fel Ernő s szava csuklásba fult.

Elza összeszedve minden erejét, lassan odament hozzá, s kezét vállára tette.

— Hallgass meg Ernő -- szólt halkán, de határozott hangon. -- Ne hidd, hogy csak te szenvedsz e perczen, s ne hidd azt sem, hogy engem csak mint testvéredet keserít el az, a mit látnunk.

Én majdnem tizenkét esztendeje szeretem Arzént.

Ernő egy pillanatra felnézett. Nővére arcza nyugodt volt, mint mindig, csak szemeinek kifejezése volt tisztább.

— Szegény, szegény leány — zokogta Ernő s újra átölelte testvérét.

— Látod, Ernő, a szerelem szenvedéssel és lemondással jár. En ezt már rég megtanultam. Persze nekem nem volt vigaszom. De te művész vagy, téged a szerelem úgy sem elégít ki. Te nem fogod soha sem ismerni azt az érzést, a mely lelkünket tökéletesen betölti, a mely kiszorít onnan mindent. A mely az asszony végczélja . . . Hiszen mi szeretni születünk. Te előtted nyitva áll a világ. Teremteni fogsz, tied a jövő, a diadal, a dicsőség. Az enyém az elhagyatottság, a lemondás . . . Hanem azért ne félts, bele tanultam már! — Elzának még arra is volt lelki ereje, hogy mosolyogjon. Ernő megértette. Már nem sírt. Némán megfogta Elza hideg, fonnyadt kezét és lassan kezét csókolt neki. Aztán így maradtak soká.

A déli napsugár sárga, derült fénnyel vont be mindent, még Elza halotthalvány arcát, még Ernő veresre sírt szemeit is. Kint a madarak derülten fütyörésztek, a villa kertjének akáczlombjai meg-megkopogtatták az ablakokat.

— Az élet hí, Ernő. Siess . . . Tened kell . . .

Írj . . . Én majd tollba mondom a levelet, melyet Paulának küldesz.

Ernö némán, akaratlanul ült le íróasztala mellé, érezve, hogy csakis nővére segíthet rajta.

— Írj, Ernő.

«Édes Paula! Már vagy három hónapja, hogy ismerjük egymást. Azt hiszem most már bizonyosak lehetünk benne, hogy utaink *csak* párhuzamosan haladhatnak, egymás mellett. Láttam, hogy barátnőm volt, s hogy az is lesz örökre».

— Igen. De csakis az — susogta Ernő keserű gúnynyal.

— Folytasd Ernő, végezzünk minél előbb . . .

«De nem több ennél. Én nem szeretem s tán nem is szerettem szerelemmel sohasem. Váljunk el, *édes barátnőm*, váljunk el, mint pajtások. Én Olaszországba megyek, s onnan, ha majd pár év múlva visszajövök, valószínűleg mint boldog *asszonyt* fogom viszontlátni.

S akkor nem lesz jobb barátja mint

Kálmán Ernő».

— Soha, sohasem fogom látni többet — szólta Ernő tompán, s tudatára ébredt annak, hogy csakis így festhet tovább. Ha mindennap látna más oldalán, ez a látvány annyira elfoglalná, hogy egy vonást sem tudna többé festeni. El kell felejténie! . . .

— Eh, elmegyünk innen.

— Én is azt hiszem, ez lesz a legjobb. Utazunk
s majd mind a ketten felejtetni fogunk.

— Mind a ketten.

S most már Elza könnyei is megeredtek.

XXVI.

PAULA és Arzén egész nap kint maradtak a szabadban, bejárták az egész városmajort. Még embert sem akartak látni, nem tűrték, hogy a természetén kívül más tanúja is legyen boldogságuknak.

Este mikor egyedül maradt szobájában, Arzén elgondolkozott.

Végtelen boldogságot érzett és mégis elégedetlen volt önmagával. Eszébe jutott Ernő... Mit tesznek majd vele? Erre a délután tulcsapongó boldogságában nem is gondoltak. Még ő is megfélelkezett gyermekkori barátjáról.

— Pfuj, milyen halátlanság! — susogta. — Nem, nem volt tisztességes dolog. Ugvan mit gondolhatott ma délben, mikor elrohantunk tőle, mint két bolond!!... Elza bizonynyal megértette a valót. Hogy jelennek meg majd holnap

a színök előtt? Megmondják neki egyenesen, nyíltan az igazat? Ez volna a helyesebb út, de egyúttal a kegyetlenebb. De ha nem mondják meg, csak később, akkor áltatniok kell... és meddig? Hogyan fogják ezt a komédiát eljátszani? S még hozzá Elza előtt, ki azért mindent meg fog látni! Mit tegyen?... Mit tegyen? Majd holnap Paulával megbeszélik a teendőket, a programmot.

Talán még minden jóra fordul

XXVII.

HOGY LESZÜNK Ernővel? Megmondunk neki mindent?

— Ah, dehogy! Mít gondol? ... Ma még nem ... Hiszen a milyen heves, még botrányt idéz elő.

Arzén is arra az eredményre jutott éjjeli töprengésében, hogy ma még nem mondanak meg Ernőnek semmit; de ő csak Ernő iránti kíméletből akarta titkolni szerelmüket ... míg Paula ...

Paula szavai bántották.

Nem akart tovább is erre a tárgyra gondolni, s hogy más irányba terelje gondolatait, csókolgatni kezdte a leány kezét.

— Paulám, édes Paulám!

— Mintha mindez álom volna! — szólt Paula. — Pedig lássa édes barátom, már akkor, mikor legelső könyvét megkaptam Ernőtől, éreztem, hogy

mi még találkozni fogunk, s ha találkozunk . . . nem lehetünk közönyösek egymás iránt. Végre is a művész egyéniségének java az, a mit teremtet. Én magát már régóta ismerem, s már régóta szeretem. Szerettem már akkor, mikor még nem is ismertem — tette hozzá halkan.

— Édes, édes Paulám! . . . De mondja el végre, hogy ígérhette el magát Ernőnek?!

— Szerettem őt is, de másképp. Ha nem volna olyan elcsépett ez a mondás, azt felelném: Ernőnek a külsejét, magának a lelkét szerettem. Szerethet az asszony két férfit is egyszerre . . .

— Azt hiszi? — kérdezte Arzén mélázva.

— Azaz igazán csakis egyszer . . . De lehet lelkében két érzelem harcza, a melyben az egyik győz s ez az igazi . . . Én győzedelmes hősöm, mindenem! — s Arzénhoz simúlva, hosszan, hosszan nézett szemei közé.

Sokáig hallgattak. A csendet kopogás törte meg. Teréz kisasszony volt, levelet hozott.

— Kitől? — kérdezte Paula ingerülten.

— Kálmán Ernő urtól.

— Tőle? . . . Ugyan mit akarhat? — egykedvűen törte fel a pecsétet.

Olvasás közben azonban nyugtalanná vált, ajkai idegesen rángatóztak, végre sápadtan, szikrázó szemekkel dobta oda Ernő levelét Arzénnek.

— Mit szól ehhez? . . . — kiáltott fel élesen.

— Érti ezt a levelet? Mit gondolt ez az ember?

— Valószínűleg megértette tegnap a helyzetet,
— felelt Arzén reszkető hangon.

Roppant lelki vádat érzett.

— S aztán?! Ha úgy van is? Ez még nem jogosította fel arra, hogy így merjen írni nekem! Hiszen ebből a levélből az tűnik ki, hogy ő únt meg *engem* ... Engem! ... A szegény! ... De hát mit gondolt ez az ember? Mintha nem ő reá nézve lett volna páratlan tisztesség, hogy én néhány hóig — átkozottak legyenek a napok! — vőlegényemnek tekintettem?! Őt! A kit lenéztem, mert nem tartottam szellemileg hozzám méltónak! ... A kit inkább szántam, mint szerettem! ... S aztán ... aztán ... azzal végzi, hogy barátom marad mindörökre. Milyen kegyes a szegény! Hát ez nem tőlem függ-e?

Tovább is beszélt volna, de görcsös, csukló sírás akasztotta meg szavát, s hörögve, zokogva omlott a pamlagra. Aztán egy perczig idegesen sírt, majd felszökött helyéről, összetépte a kis levelet s rávetette magát Arzénra, nem törődve azzal, hogy Teréz kisasszony is a szobában van. Hevesen össze-vissza csókolta Arzén arcát és kezeit, mielőtt amaz megakadályozhatta volna.

— Te ... te ... te vagy az én uram, paran-

csolóm! . . . Téged szeretlek! Te uralkodol fe-
lettem. A te szemeid igéznak meg, tőled félek,
hozzád nézek fel, te emelsz fel magadhoz, a te
szerelmed tesz jobba, nemcsébbé . . . Te taná-
csolhatsz nekem, te vigasztalhatsz . . . Vigasztalj
szerelmeddel! Szeretsz? Szeretsz?

S még mindig idegesen sirva oda borúlt Arzén
vállára.

XXVIII.

E^{STE} ARZÉN hazafelé ballagott. Úgy tünt fel előtte ez a mai nap is, mint az álom. Még nem szokta meg a boldogságot; nem akart hinni benne. Tehát boldog ... boldog tökéletesen. Csakugyan az-e? El tudta-e altatni lelkiismeretét? Mert végre is, legjobb barátját csalta meg. Ez a megmásíthatatlan igazság. Hogy Paula ezen meg sem ütődött, nagyon bántotta Arzént. Paulának, úgy hitte, éreznie kellett volna, hogy helytelenül cseleksznek. Sajnálnia kellett volna azt, a kit valaha — maga mondta — szeretett. Tehát az asszony csak akkor érti a férfit, ha szereti? Mert ime Paula, Ernő nemes, megszégyenítő levelét sem értette meg. Vagy csak hiúsága nem engedte meg, hogy tisztán lásson, hogy ítéljen? Hiúsága? Tehát hiú. De mikor minden asszony az, miért lenne ő kivétel?

Mentegetni kezdte maga előtt Paulát, a kit eddig csak bámult.

Tehát már abban a legelső perczben is, mikor tökéletesen boldognak kellett volna lennie, volt egy cseppnyi öröm.

Arzén nem a boldogságra született.

XXIX.

HANEM az első csepp ürmöt sok, sok héten át nem követte második.

A nyár hátra lévő hónapjait a legboldogabban töltötték. Bejárták kettesben Arzén kedves helyeit, együtt álmodoztak, terveltek, együtt beszéltek művészetről, khimérákról. S e hetek alatt Paula tökéletesen, Arzén pedig majdnem egészen boldog volt. Ez idő alatt egyikük sem dolgozott semmit.

Arzén boldogsága nem volt teljes. Lelki egyensúlyát még mindig zavarta az, hogy Ernőnek szenvedést okozott. Legédesebb perczeiben is felfelmerült lelke mélyén Ernő árnya; s minduntalan eszébe jutott az a bizonyos első nap is.

Ilyenkor volt a leggyöngédebb Paulával szemben, egyrészt, hogy a maga lelkében lappangó kínos gondolatot elaltassa, másrészt meg, hogy

Paulával észre ne vétesse lelkiismereti furdalásait. Elérkezett a jegyváltás napja; nemsokára az esküvőt is kitűzték januárra.

Ettől fogva sokkal nyugodtabbá lett; azt hitte, maga sem igen tudta miért, hogy az a piczi két arany karika örökre elűzte oldaláról a kiabrándulás rémét. Azt hitte, hogy ha így nyilvánosan, minden társadalmi szokás tekintetben tartásával maga mellé emeli a leányt, nem csalódhatik meg benne, s ebben, bár az első nap árnya néha-néha rá borult lelkére, némi vigasztalást lelt.

— Hisz most már ismerem Paulát — tündökött — hisz azért szerettem meg, mert *megismertem*. Nem, nem félek a jövőtől . . . szembe nézek vele.

XXX.

A VERŐFÉNYES szeptemberi napokon kirándulásokat tettek. Egy délután, átengedve magukat az őszi napsugár éltető melegének, Tétényre mentek. Mintha a napsugarak az egész természetet új életre keltették volna. Az élesen megvilágított alsó Dunapart kőlépcsői szürkés-fehéren váltak el a világos zöld Duna ragyogó hullámai-tól. Itt-ott egy halászbárka fekete körvonalai szakítottak meg a fényes, színekben gazdag képet. Azután a vámház tűnt elő egyszerű, renaissance homlokzatával, méltóságosan emelkedve ki a közeli, izléstelenül épült házak közül; majd a jövő Budapestje merült fel, a közraktárak párhuzamosan futva az óriási elevátor felé, a mely az egész környék uralkodó kötömegjének tűnt fel. Lejebb aztán a színek tompábbak lettek, még mintha a fák zöldje is megfakult volna, a háttér levegőjét

szürkés füst borította el. Oly kék volt innen a gőzhajó fedélzetéről, a rengő hullámok tetejéről letekinteni a Ferenczváros alsó részén keletkező gyárvárosra, a melynek kúrtói, munkasházai, a templom karcsú tornyát meg a vágóhid tömör homlokzatát uralták. Majd a hajó az összekötő vasúti hid alatt uszott el. Fent a magasban dübörgő, sistergő vonat siklott el, alapszámban megrendítve a merész alkotmányt, a mely mint óriási fekete pánt törte meg az áttetsző égboltozat zöldes kék alapját. A hid mögött az egyik oldalon a még gyermekségét élő új gyárváros, a másik oldalon pedig már az első falu merült fel a hatalmas folyam hullámaiból, az első falu mosolygó szőlőhegyeivel, gyümölcsfáival, kertjeivel. A gözös tova siklott. A part mentén villak és picziny, fehér házak pettyezték ki a halmok zöld réteit, a távolból egy pár trombita és síp hangja hallatszott; az előtérben a Duna partján egy sváb lakodalmi menet csörtetett előre nagy lármával, zeneszó mellett. Végre hosszú, éles fütty hallatszott, a hajó nagyot zökkenve megállott: Térénben voltak.

Az egyik oldalon a kis falu picziny, tiszta házaival, muskátlitól, százszorszéptől, bazsalikomtól tarka kertjeivel, a másik oldalon a nagy hatalmas barokk kastély óriási kupolájával, pusztuló félben levő kertjével, a mely a Duna partjáig

terjedt. Egyik oldalon az élet lüktetése, a másikon az enyészet csendje . . .

Lassan, karonfogva mentek végig a Duna partján, meg-megállva, elhallgatva a habok egyhangú zúgását . . . elnézve, a mint egy-egy gőzhajó végig siklott a folyón, mely nagy hullámokat vert.

— Mégis csak ilyenkor legszebb a természet, — susogta Paula és közelebb húzódott Arzénhoz.

— Igen, mert ilyenkor a legszomorubb . . . az elmulásra emlékeztet minden, még az enyhe nap-sugár is, a melynél melegegünk.

Néhány vízi madár rebbent el mellettök.

— Nézze, Arzén, milyen szépek színben! Hogy kiemelkedik fehér szárnyok a part fehéres kövein. Egészen Vereschaginra emlékeztető színpompa. Mégis csak legszebb a fehér fehéren.

Arzént bántotta ez a megjegyzés, jobb szerette volna, ha e perczen Paula hallgat. Ez a pár szó egészen felzavarta merengéséből.

— Akar valamit enni, Paula? — kérdezte, hogy egyáltalában mondjon valamit.

— Jó. Jó lesz. Együnk valamit, a mi kirándulásunkhoz illik, legyünk stylizáltak, együnk salamit és sajtot.

Arzén nem szólt semmit. Némán mentek fel a vendéglőbe, mely a domboldalon feküdt. A fak sarga levelei lassan peregtek a földre, s a

játszadozó szellő felszedte a lehullott leveleket és seperte ... seperte maga előtt az ismeretlen felé.

Paula azonban nem törődött a természettel és nagy étvágygyal evett, nagyokat nevetve mindig egy darab sajt nál, a melyet szájába dugott.

Ezalatt ismét előtűnt a lakodalmi menet s feléjük közeledett.

— Nézze, Arzén — szólt Paula hirtelen, — nézze, jönnek a lakodalmasok. Milyen furcsa nép! Látja a vőlegényt? Az ott azzal a nagy kalappal. S mellette az a fehér szoknyás, milyen jó folt a komor alapon! Az a mennyasszony. Jaj csak ide jönnének! Milyen mulatságos lenne. Látja a vőfélyt? Milyen hóri-horgas! De még igen festői alak a többi között. S ez a vénasszony! Akár csak egy Ribera-tanulmány. Milyen ráncos és milyen sárga! Jó modélc volna, szeretném lefesteni! S erre jönnek. Bravo! Bravo!

Paula tapsolt örömében. Arzén azt találta, hogy ez a gyermek mozdulat nincs összhangban lényével. De annál jobban állott neki, hogy arcza kipirúlt; gyönyörű volt ragyogó szemeivel.

— Milyen szép! — gondolta Arzén, s kezét a leány kezére tette.

— Mit akar? — kérdezte Paula hirtelen, Arzén szemeibe nézve. — Szerelmes kántor! — kiáltott fel aztán s elnevette magát.

Ezalatt a fogadó termében összegyűlt a násznép.

— Nézzé, milyen jók színben. Jerünk oda. Érdekes dolog nagyon. Magát nem érdekli? Annál jobb. Nézzé, hogy mozog az a kis öreg ott az asztal végén. Mit akarhat? Tán a mondokájához készül. Jaj, csak beszélne! S a «boldogok» hogy szeretik egymást! Milyen bamba egyszerűséggel mutatja szerelmét a menyasszony. Olyan az arczkifejezése, mint... egy vadászkutyáé. Nézzé, a vőlegény megszólította: persze elpirult. Ni, ni, milyen piros! Még a szemeit is lesütötte! Milyen *régies*! Hogy az emberek valami újabb formát ebben még nem találtak fel! Mondja csak, Arzén, én is ilyen... hogy is mondjam csak — szégyenlős vagyok?...

Paula valószínűleg bókot akart. Éppen az ellenkezőjét érte el. Arzén tudatára ébredt annak, hogy valóban nem az. Genialis, gyönyörű, minden de minden jó tulajdona megvan, de szemérmesnek ugyan nem szemérmes. Az a nőies erénye nincs meg.

— Nem, nem. Maga nem ilyen.

— Reméllem is, hogy nem — vágott szavába Paula.

— De hátha haza mennénk? Egy hajó éppen visszafelé indul. Félek, este hűvös lesz; aztán meg ilyenkor a lehangulatingosabb a «tájkép».

A hajón szorosan egymás mellé ültek.

— Milyen furcsa mégis a házasság — szólalt meg Paula hosszú hallgatás után. — Ezek a jó emberek most egy élet folyamára vannak egymáshoz fűzve. Jóban, rosszban. Legalább a formula így mondja. Tudja-e, édesem, hogy pár hó múlva már mi is így leszünk? Én a maga hitestársa, szolgálója, jóban, rosszban, örökre... milyen furcsa!

Arzén nem találta olyan igen nagyon furcsának, de azért nem szólott.

— De beszéljünk komolyan. Milyen szép lesz az életünk! Egymás oldalán, én a *te* oldaladon — tette hozzá halk hangon — a te oldaladon, ki úgy látod a világot, úgy a művészetet, mint én, a te oldaladon, ki hozzám legrokonabb vagy a világon! Hogy fogunk majd *együtt* dolgozni! Te minden évben egy regényt, én minden évben egy képet. Szép kicsiny villát fogunk bérelni, valahol a Damjanich-utca környékén... oh nem, ott még sem. Hiszen Ernő is ott lakik. Inkább valahol az üllei-út végén, a botanikus kertnél. A ház kicsiny kert közepén lesz. Elül virágok, hátul kis akáczos, melynek közepén lugas, igen, mert az is lesz. A ház földszintjén lesz nekem kis szalonom, mellette a te író szobád. Az emeleten háló- és cseléd szobák. A te kabineted az én műtermembe nyílik, úgy hogy én munka-

közben néha-néha átszaladok hozzád s megcsókolkolva homlokodat, így szólítalak meg: «Nehéz a munka, édes férjem?» Aztán este felé, midőn már nem megy az írás, akkor — nyáron kimegyünk a lugasba, télen pedig meghúzódunk a kis szalonban, kandalló tűz mellett, mert kandallónk is lesz ám! Te felolvasod azt, a mit napközben irtál, én megint homlokodon csókollak s azt kérdelem: «Fáradt vagy, én uram?» S te akkor mit fogsz mondani?

— Hallgatni fogok. Hiszen ha boldog vagyok, nincs szavam. Édes, édes szerelmem!

Megint elhallgattak. Az őszi este egész színpompáját kifejtette. A halvány zöldes ég, a mely az ezüstös csillámú habokban visszatükröződött, a hegyek mögött narancsszínben leáldozó nap, a sötét hegyek, a két oldalt feltűnő hosszú, hosszú, gyorsan felgyuló lámpasor, mely úgy tűnt föl, mintha a végtelenbe futna; a pesti oldal házáinak a lemenő nap sugarait visszaverő ablakai, s a nagy város egyhangú tompa lármája, a mely az élet lüktetését jelzette — álmokkal töltötték el Arzén lelkét. E perczben majdnem tökéletesen boldog volt.

Este azonban, midőn egyedül maradt, s midőn képzeletben újra átélte ezt az utolsó napot, észébe jutott Paula néhány megjegyzése.

— Legnagyobb hibája az — évdött magá-

ban — hogy bizonyos dolgokban nem mint asszony, nem mint nő gondolkozik. Így ma délután is milyen furcsa megjegyzéseket tett arról a szegény menyasszonyról! Valóban nem volt nőies. Akkor sem, mikor a jövőről olyan elragadóan beszélt. Még akkor sem? Nem, nem. Csak most ébredek igazán ennek a tudatára. Még akkor is csak művésztársam maradt. Szavaiból a hitves s a jövőendőbeli anya hiányzottak.

Alig hogy megfogamzott agyában ez eszme, már szeretne volna kiütni a fejéből. De késő volt. Egyik gondolat kergette a másikat. Egyik kétely a másikat ébresztette fel lelkében, úgy hogy egyszerre csak ez a kérdés riasztotta meg: vajjon szereti-e ez a telivér művésznő őt is, vagy csak a művészetét?

XXXI.

A KÖVETKEZŐ napokon, ha Paulával volt, a leány bája, elragadó egyénisége elaltatta a lelkébe lopózott gondolatot, a mely csakis magányos óráiban kísértette . . . ezekben is mind ritkábban, úgy hogy az utánna következő hét meglehetősen egyhanguan telt el.

Egy reggel, Paulához jövet, ott találta nagybátyját, Káldor főmérnököt. A mint megpillantotta már majdnem egészen kopasz fejét, jóságos, naiv kifejezésű szemeit, szinte gúnyosan kérdezte magától: hogy lehetett erre az öreg emberre féltékeny?! Valóban nem volt helyén az esze!

Káldor, a mint észrevette, felkelt, és melegen, bár láthatólag leverve szorította meg a kezét, s gratulált.

Aztán ismét Paula mellé ült s folytatta a vele elkezdett beszélgetést.

Mindenféle, régen elmúlt dologról volt szó, Paula gyermekségéről, s olyan személyekről, a kiket Arzén sohasem látott, a kikről nem hallott soha semmit.

Aztán arról a kis városról beszéltek, melyben Kaldor lakott. Paulát nagyon érdekelte Kaldor mindennapi élete. Tudni akarta, hol eszik, mit csinál egész nap, kikkel van legtöbbet, hogy hívják kedvencz lovát és kutyáját.

Kaldor minderre a legkomolyabb arcczal válaszolt, mint a ki természetesen találja, hogy Paulát mindez érdekli. Arzén pedig alig tudott valamihez hozzá szólani. Eleinte közönyösen hallgatta a társalgást, aztán szeretett volna résztvenni benne, — bár maga sem igen tudta volna megmondani, hogy miért; mikor végre sehogysen talált olyan tárgyat, a melyhez hozzá szólhatott volna, boszankodni kezdett. S rossz kedve mind nőtt; úgy tűnt fel előtte, mintha Paula éppen csak az ő boszantására volna olyan vig; fejébe vette, hogy a leány csak azért nevet annyit, csak azért nevezi «bácsikám»-nak Kaldort, csak azért beszél folyton olyan dolgokról, a melyek őt egy cseppet sem érdeklik, mert boszantani, bántani akarja.

— De hátha — tanakodott magában — hátha mindez azért érdekli őt, mert Kaldorral történt? De hisz így még rosszabb!

Féltékenynyé vált.

— Igen, igen, ez az ember tetszik Paulának, észrevettem már első találkozásuk alkalmával. S hogy kaczerkodik vele! Hogy néz rá most is! Ezt, ezt nem tűröm tovább — gondolta Arzén s hirtelen felkelt.

— Hová, Arzén? — kérdezte Paula.

— Dolgom van. Holnap hánykor lesz itthon?

- Reggel, mindig reggel, hiszen tudja. De nem szép, hogy nem velünk tölti az estét. Károly bácsi holnap elutazik. Bizony eljöhetne velünk ma este az operába, később meg czigányokat hallgatni. Úgy tudom, kedves Palija játszik ma a Hungariában.

— Lehetetlen, igazán lehetetlen. Nagyon sajnálom, hogy a főmérnök urhoz nem lehet hosszabban szerencsém, de ma este dolgom van, s így . . .

— Tehát holnap reggel. Adieu! — szólta Paula.

Arzén mielőtt az ajtót behúzta, visszatekintett.

Paula már Káldorra nézett, mély tűzü szemeivel végig simítva tetőtől talpig.

XXXII.

ARZEN egész éjjel almatlanul, lázasan hánykolódott ágyán. De hát mit akar ez a leány? Mit jelent mindez? Vajjon Káldort is szereti? Vagy csak mindnyájokkal játszik és nincs szive? Vagy talán csak féltékenynyé akarja őt tenni? De miért? Hiszen tudja jól, hogy szereti. Hogy nézett egynéhányszor nagybátyjára! Igazán még elbolondítja ezt a szegény embert. De csakugyan olyan sajnálatraméltó ember ez a mérnök? Hátha ő maga inkább méltó a sajnálatra, mint Káldor? Mert hogy Paulának tetszik ez az öreg ember, az valószínű. Ezt már akkor érezte, mikor még nem szólhatott. Hátha úgy jár majd, mint Ernő? Ki tudja, hátha ez a leány egymásután mindnyájukat végig kinozza; s ő maga érintetlenül marad, mint az ó-kor syrénjei?!

—Eh, álmodom — kiáltott fel s kiugrott ágyából.

Fel s alá járt szobájában; egész teste reszketett s láz fogta el. Látta magát egyedül, elhagyatva, utazni messze, messze vidékekre, úgy mint Ernőt.

— Ernőt! Ugyan hol lehet? Elfelejtette-c már Paulát? Milyen nyomorúságos egy lény vagyok! Csaltam, megcsalnak. Megcsalnak? Eh, nemcsak rajta áll a vásár — még előbb velem néz szembe, mielőtt másra vetné a szemét! De hát mi indítja erre a hihetetlenül korai hűtlenségre?

Eszébe jutott eddigi együttléteik. Észrevette, hogy Paula mindig kedvében járt annak, a kivel együtt volt, lett légyen az férfi vagy nő. Tetszeni akart mindenkinek, ez mindenből kilátszik. Hiszen már az Ernő levelében is az boszantotta, hogy az elhagyott vőlegény olyanformát mert írni, mintha nem szeretné, mintha nem is szeretne volna sohasem.

— Tehát végtelenül hiú. Oh, végtelenül! S talán csak hiúságból szeret engemet is? Ah nem, az nem lehet, hiszen néha a lelkébe látok. Néha, de nem mindig. Ezentúl *mindig!* Erre esküszöm! Vagy megtöröm, vagy tönkre megyek.

Így gondolkozott, szavai azonban sóhajba fulltak. S fáradt testét csak úgy mint megtört lelkét, elnyomta az álom. Éjjel is csak Pauláról álmodott. Álmában megakarta fojtani, kinozta. Utóbb véresen, halva feküdt lábai előtt. Nagyot kiáltott s

felébredt. A déli nap sárga, meleg fényt vetett az össze-vissza hányt ágyneműekre.

Arzén egész testében reszketett s halántékán végig csurgott a hideg verejték.

XXXIII.

TEGNAP türehtelenül viselte magát — szólt Arzén.

Paula lassan visszafordult a festő állvány mellől, gúnyosan, szánakozva nézett reá, s vállat vont.

— Igen, igen, Paula, hiába nevet. Mondja, mit vétettem én magának, hogy így gyötör?

— Én? Magát? Hát mit tettem, mondja, hogy így megtámad? — kérdezte s lassan letörölte ecsetét.

— Mit? Hát nem látja, hogy ki nem állhatom a mérnököt? Nem látta, hogy még akkor sem türtem, mikor először láttam, hogy...

— Eh, nagy gyermek! Csak nem gyűlöli? Hiszen nagybátyám!

— Nagybátyja!? Bánom is én? De tudja-e, hogy szereti önt?

— S aztán? Ha úgy volna is? — felelt Paula

hidegen, s szorgalmasan vakargatta le a festéket palettájáról.

— S ezt így nyugodtan mondja nekem? Tehát nyíltan bevallja, hogy elfogadja udvarlását. Még ha nem tudta volna s akkor viseli magát így esztelenül, akkor tán kaczérsága menthető, mert öntudatlan; de így...

— Mondja csak ki bátran, a mi a szívet nyomja. Így utálatos, így... Eh, mit tudom én mi!

— Paula, Paula! Ne kinozzon tovább, mert Isten a megmondhatója, mit teszek!

— Fenyeged? Ugyan miért? Látom, magával ma nem lehet okosan beszélni. Isten önnel. Majd holnap folytatjuk a beszélgetést, de nem ezt a témát. Tudja? *Jegyezze meg.*

Paula hirtelen felkelt székéről s mielőtt Arzén megakadályozhatta volna, kiment a másik szobába, s magára zárta az ajtót.

Arzén egy pillanatig némán nézett utána.

Aztán oda rohant a zárt ajtó elé s megrázta:

— Nyisd ki, kérlek. Szeretlek, megbocsájtok. Látod, csak a végtelen szerelem beszél belőlem. Nem tudom mit mondok, mit teszek. Akár kinezasz, akár ölelsz, mindegy nékem, csak hadd lássalak, hadd lássalak!

Semmi nesz. Arzén oly erővel rázta meg a kilincset, hogy az ajtó sarkában megrendült.

Csend.

— Paula! — hörgött Arzén s újra megrázta a recsegő, ropogó ajtót.

— Most az egyszer, de csak ez egyszer — megbocsájtok. Bolond fiú! — szólalt meg Paula s megjelent a félig kinyilt ajtó mögött, aztán megölelte Arzént s hosszú csókot nyomott lázas homlokára.

XXXIV.

PAULA az őszi tárlaton egy nagy tájképet állított ki, a melyet egyik kritikusa erősen ledorongolt.

Arzén az nap délután, mikor a czikk megjelent, elment Paulához, nem tudva semmit az egész dologról. Paulát félig fekvő helyzetben, sápadtan, villogó szemekkel találta.

— Ez a kis emberke, ez, a kinek fogalma sincs arról, hogy mi a festészet, ki itthon ült egész életében, ki nem látott semmit, azt meri mondani, hogy nem láttam soha a természetet, hogy kiérzik a képből a hiú asszony tetszelgése és érzelgőssége! Ez, ki még csak nem is ismer, így merészel rólam beszélni! Ha itt volna, megismerne, esküszöm. S te, te . . . te ezt nyugodtan hallgatsz, s nem rohansz ahhoz az együgyű filkóhoz!!! Tej folyik az ereidben? Nem érzed,

hogy ez a kritika vérig sértő? Nem látod, hogy tönkre tesz? Egy ilyen cikk! Ki se merek menni mostanában az utcára. Félek, hogy minden ember újjal mutat rám. Ni, ni, ott megy a tetszelgő, érzelgős Walter Paula. Oh, be undorító a művészet!

Arzén némán nézte a csukló, hörgő, siró leányt. Majd odament hozzá, fejére tette a kezét és így szólt:

— Édes barátnőm, nyugodjék meg. Az ilyen kritikák a hirnév alkatrészei. Azt hiszi, hogy a dicshymnusok alapítják meg nevünket? A közönség emberekből áll, szegény gyermekem, s az ember főtulajdonai: a rosszakarat és irigység. Ezért igazi örömmel csak a botrányokat és a szellemi kivégzéseket olvassák. Ilyen cikk után a jóakaratú olvasó közönség megtartja az áldozat nevét s várja mi jó utánna. Ez a *lét kezdete*. Lássá, édes barátnőm, én már ezt a dolgot tökéletesen illúziók nélkül tekintem.

Paula megnyugodva vetette fel veresre sirt szemeit. Arzén eltalálta, hogy mi bántotta leginkább a dologban és így írt is tudott adni sebére.

Melegen szorította meg kezét s átkulcsolva nyakát, keblére borult s keservesen sírt.

Úgy hullottak könnyei mint égi háború után zuhog a csendes, jótékony nyári eső.

Arzén megvigasztalta.

XXXV.

E STE, mikor Arzén hazament, sokat gondolkozott erről a jelenetről. Tehát ismeri már Paula fő hibáját *s legalább ez nőies*. Azért kaczerkodik mindenkivel, mert tetszeni akar minden áron, talán azért fest is.

— Szegény művészet, így játszani veled! S velem? Hátha hiuságát legyezi az, hogy az én nevem ott fog ragyogni az övé mellett? De nem, nem lehet minden hiuság.

Eszébe jutott, mily hálásan nézett rá a leány szép szemeivel, hogy omlott keblére, hogy öntötte ki keblén egész fájdalmát.

— De ha nagy baj ér, mindenkihez szeretettel közeledünk. Hátha csakis a pillanat kétségbeesése döntötte karjaimba? S azelőtt?

Egész erejét megfeszítette, hogy eddigi együttlétük egyes jeleneteit maga elé tudja varázsolni.

— Nem, nem, majdnem lehetetlen, hogy ne szeretett volna már az első pillanathan. Miért tette volna mindazt, a mit tett, ha nem szeretett?! Szabad, senkisé is kényszeríti, Ernő neve fölér az enyémmel. Ah, nem szabad mindig és mindenben kételkednünk!

Ilyen formán igyekezett megnyugvást szerezni. Hanem a kételkedés már megmérgezte szerelmét. Lefelé haladt a lejtőn.

XXXVI.

HOGY MAGÁNYOS óráiban ne csak Paulával foglalkozzék, esténként ismét dolgozni kezdett. Félben hagyott regényét folytatta. A mint e munkájában lapozott, egyszerre csak arra a helyre jutott, — hol a hősnő lelkének szövetét rajzolta meg, és pedig úgy, a mint *akkor* Paulát, Ernő szavaiból és lappangó szerelméből képzelte.

A mint elolvasta e lapokat, gúnyosan mosolygott.

— Milyen hamis, milyen élettelen alak! Elvont tökéletesség, mely végtelenül halvány, mintája: Paula mellett. Paula mellett, a ki tele van hibával.

Ujra kezdte hősnőjét rajzolni. Igyekezett használni mindazt, a mit Paulánál tapasztalt. Olyan alakot akart, a mely hus és vér legyen.

De valami hiányzott a képből. Valamit még

nem értett a Paula egyéniségében; hogy *mit* nem, képtelen lett volna szavakba foglalni.

S hogy megértse a megérthetetlent, experimentálni kezdett Paulán. Már alig volt vele egy önfeledt percze, a melyben tökéletesen átengedte volna magát a pillanat mámorának. Tanulmányozta, hogy viselkedik akkor, a midőn szeretettel borul keblére, hogyan akkor, a midőn ítél, hogyan, midőn álmodozik. S minden egyes esetben feltette a kérdést: miért így és nem másképp?

Nem egyszer elárulta magát, hogy tanulmányozza, s néha, midőn a legboldogabb lehetett volna Paula oldalán (ki az utóbbi időben sokkal melegebb volt, mint eddig, talán mert vissza akarta hódítani Arzént a művésztől) arra gondolt, hogy milyen érdekes lesz ezt a jelenetet este feldolgozni, s kiszedegetni belőle a regénybe való lényecget.

Máskor, mikor Paula valamely cselekedetét helytelennek találta, megmondta a leánynak, hogy a dolgot nem helyesli, egyuttal azonban elmagyarázta neki azt is, hogy megérti és természetesnek találja, mert hisz voltakép Paula ezért és ezért nem tehet róla, s mert ilyen és ilyen lelki rugók meg emez s amaz a körülmény idézte elő a helytelen cselekedetet.

Paula ilyenkor csak nézett és hallgatott.

XXXVII.

ETTŐL a könyvtől igen sokat várok. Benne lesz maga is, Paula, még pedig egészen — szolt egy este Arzén, hosszú szünet után, Paula mellé egy támlásszékre ülve.

— Én? Az ön könyvében? Furcsa lehet. Mondja, mi történik velem ebben a regényben?

— Mi? Szeret, és szeretik. — Asszony-história.

— Csak egy kis szerelem, ennyi az egész? Ejnye, be szűk körre szorítja a nő hatáskörét!

— Szűkre? Azt találja? Szűk a hitves és anya köre? Szűk az a kör, a melyet a természet legszebb szava: a szeretet von meg? Lássá, pedig hösnőmnek csak szeretnie kellene, csak egy szerepet kellene betöltenie: a férfi szerető társának szerepét. A szeretet balzsamát csepegtetni a férfi

lelkébe, midőn amaz sebektől vérzik, megsimogatni a redős homlokot s letörölni róla a munka verejtékét. Aztán akkor, midőn az első gyermeksirás hallatszik a házban, meg kellene osztania szívét ura és gyermeke között, hogy megint csak szeressen és vigasztaljon. Hiszen a férfi rögs utjain az éltető utavaló a szeretet és a vigasz.

— A szeretet és a vigasz? Hm. S milyen a hösnője? Mert azt mondja, hogy ilyennek *kellene* lennie?

— Istenem, milyen? Gyönyörű, szellemes, szeret szerellemmel, hozzá szól mindenhez, *verseny*társa és nem társa a férfinak, szóval...

— Olyan, mint én vagyok. Mondja ki csak bátran.

— Nem. Azt akartam mondani, hogy modern...

— Igen, igen, olyan mint én. Higyje el, édes barátom, büszke vagyok rá, hogy ilyenek születtem, hogy magasabb fejlődési fokra jutottam, mint a maga siránczó és nem siránczó némbere. Eh, Arzén, maga tréfál. Százszor is mondta, hogy olyan nőt akar, ki magát érzésben kövesse, kövesse, akármilyen magasra lép is a gondolkodás létráján. Nem igaz? Nem mondta legalább százszor?

— De igen, igen. Ezért szeretlek s foglak szeretni mindig — bizonygatta Arzén a leány-

nak is, önmagának is, és megölelte Paulát, ki megcsókolta homlokát.

Sem ez a csók, sem az az ölelés nem volt tökéletesen őszinte.

XXXVIII.

EPÁRBESZÉD után lementek a vendéglő udvarára, vacsorálni.

Paula olyan vig volt, mint még tán sohasem. Szípkázott a szellemtől. Mindenhez hozzá szólott. Ezerféle tárgyról beszélt, fel-felnevetett, majd a cigányok zenéje mellett elandalodva, néhányszor hosszan nézett Arzén szemeibe. Később pedig, midőn a szomszéd asztalhoz egy fiatal képviselőkből álló társaság telepedett, kaczerkodni kezdett velök, és pedig olyan merészen, hogy már nemcsak ezek, hanem még a többi asztalnál ülő urak is mind őt bámulták.

Minden arczból az ő szépsége volt kiolvasható. Teljes diadalt ült. Az egész étterem az ő személye körül forgott.

A cigányok (pedig nem is az Arzén kedvencz bandája volt) neki játszottak, az urak őt

nézték, a pinczerek az ő életrajzát ismételtették egymásnak.

Utoljára aztán, mikor a cigány az ő nótáját húzta, odafordult Arzénhoz s halkán, alig hallhatóan így szólt hozzá:

— Te kinzasz. S én mégis csak téged szeretlek.

Arzén, ki egész este boszankodott kacérságán, színpadiasnak találta ezt a frázist, s hidegen meghajlott.

XXXIX.

AMINT vacsora után elváltak, s hazament a vendéglőből, megint csak Paula egyéniségét kezdte taglalni.

— Legnagyobb baja az, hogy csak a hibái nőiesek. Nincs egyéniségében semmi a tökéletes odaadásból. A szerelem nem tölti be egész lelkét. Nem adja oda magát tökéletesen annak, a kit szeret. Nem adja oda magát azért, mert művészetének már előbb kiszolgáltatta lelke egyik felét, s mert lelke másik felében hiúsága uralkodik. Tetszeni akar, de nemcsak annak, a ki szereti. Igen, igen, mint majdnem minden művésznőnek, csak hibái nőiesek. Hiú s mert hiú, kaczer is.

Ez a két hiba pedig, legalább e perczben, tűrhetetlennek tűnt fel előtte. Szeretett volna az állapoton változtatni, mert magaénak hitte

Paulát örökre, hisz örök hűséget fogadtak egymásnak.

Úgy okoskodott, hogy az emberi és kivált az asszonyi hibák arra valók, hogy megértsük és megbocsássuk mindegyiket. Igen. De a fogyatkozásai? Képes lesz-e úgy nevelni, hogy nőiessé váljék? Mert meglehet, tán éppen a dilettantismus ölte el benne a nőiességet. Lehet-e visszaszorítani egyéniségét is annyira, hogy asszony legyen?

— Vajjon tudna-e még igazán szeretni, közvetlenül, mélyen, úgy, a hogy én már nem tudok? — kérdezte önmagát s tompa fájdalom töltötte be lelkét.

— Ah, úgy van, tagadhatatlan. Már nem tudok igazán, naivan szeretni. Csak is almaimat szeretem, a valóság mindig megöli lelkemben az ideált s vele szerelmemet is.

Tudatára ébredt annak, hogy egyéniségének tragikuma az idealismus és a megismerés közötti összeütközés, a melynek kétségbeejtő végeredménye, a szerelemre való képtelenség.

— Ah nem, nem! Paulát szerettem, szeretem. Ha kiábrándultam volna belőle, nem törném a fejemet azon, hogyan alakítsam át egyéniségét. Akkor egészen mást tennék. Igen, szeretem; még tudok szeretni!

S most mesterségesen igyekezett lelkében felidézni Paula képét. Olyannak akarta látni, a minőnek akkor almodta el, mikor még nem is ismerte.

XL.

MÁSNAP nagyban sürgette a lakodalmat. Elhátározták, hogy deczember első felében esküsznek, pedig már október közepén voltak.

Így tehát hozzá kellett fogni a kelengye összeállításához is. Ez a munka vagy pár hetet vett igénybe. Ezalatt folytonosan szaladgált, jóformán csak a bevásárlott tárgyakra gondolt, s mindössze azt az egy tapasztalatot tette, hogy Paula minden ízében művésznő, a ki ahhoz az ezerféle kis dologhoz, a melyekhez a házi asszonyoknak tudnia kellene, nem értett. Hanem ez idő alatt megint elragadónak találta. Milyen érdekessé tudta tenni ezeket a bevásárlási sétákat, Arzén nem egyszer hangulatot érzett, — még egy divatarus boltjában is.

Aztán meg Paula majdnem mindennap Káldorról is beszélt, a mi Arzént izgatta, úgy

hogy átengedhette magát a féltékenység kínos gyönyörének. Gyönyörének, mondom, mert most már örült, hogy féltékeny, mert hiszen így *még* szeretni is tud.

XLI.

ORTHON folyton írt. Regénye majdnem elkészült. A hősnő körvonalai mind élesebben, mind szembe szökőbben domborúltak ki. Arzén úgy érezte, hogy végre «lábra tudja állítani» a valódi, a husból és vérből álló Paulát. S ez az alak elégedetté tette; megfedekezett arról, hogy megismerése *mibe* került.

A mint aztán a bevásárlások izgalmai véget értek, Paulát néhányszor olyan helyzetekbe sodorta, a melyekben regényhősnője forgott, hogy lássa: úgy fog-e nyilatkozni, mint a hogy megrajzolta.

A kísérlet nem egyszer sikerült, s ilyenkor elárulta örömét, a mi feltűnt Paulának. A leány kezdte észre venni, hogy modéle-állványon áll. Ez a felfedezés tán büszkévé tette volna, ha nem tudja, hogy milyennek látja őt Arzén, de így

boszantotta, kinozta. — Majd mindennap összekaptak.

A hangulat köztük napról-napra ingerültebb lett.

Egy délután azzal a kritikussal találkoztak, ki a multkor olyan csunyan lerántotta a Paula festményét. Paula már messziről meglátta, magához intette. Aztán nevetve, elbájoló kaczársággal meghívta magához.

— Lássá, maga nem ismer engemet. Szeretném, ha többször látna. Ugy-e tudja, hogy miért?

A kritikus zavarba jött és megígérte, hogy meglátogatja. A mint a kritikus elvált tőlük, Arzén pár perczig hallgatott s aztán így szólt:

— Igen, igen, így láttam én hősnőmet, ilyenféle helyzetekben.

— Eh, maga kiállhatatlan kezd lenni regényével. Mondhatom, hogy nem fogom elolvasni. Nincs jobb dolga, mint mindig engemet kinozni vele? Látom, már meg kell tiltanom, hogy mindig velem foglalkozzék. Tudniillik, mint író. Szeressen, ha vőlegényem, és ne írjon meg. Ez bánt. Kikérem magamnak. Amen.

— De lássa, édes Paula, ha szeretem, foglalkozom is magával. S ha foglalkozom, akkor ne csodálkozzék, ha itt-ott ellesem egyik-másik vonását. Hisz ma már csak élő minták után dolgozhatunk. Találhatnék-e érdekesebbet, mint

magát? Ne bántsza ez, édes Paula. Jusson eszébe, hogy én is eltűrtem, hogy maga Ernőt lefesse. Pedig hát ez egészen más *d'après nature* volt!

Paula mosolygott, de nem szólt semmit.

XLII.

MIND A KETTEJÖKRE kinos napok következtek. Paula napról-napra érzékenyebb lett. A legcsekélyebb vonatkozás a regényre felingerelte, a legsemmisebb dolgokért heves jeleneteket rögtönzött.

Arzén pedig csakis vele foglalkozott; betegesen csüggött tanulmányozásán; azt hitte, hogy szerelme kialvó lángját fel fogja élesíteni e meszterkéltség megfigyeléssel.

És az esküvő napja mind közeledett.

Arzén néha úgy érezte, hogy az a kis karikagyűrű mázsányi teherrel nehezedik rá.

Nem mert a jövőre gondolni. Az egyedül-léttől is félt. Egész nap Paula oldala mellett ült. Egy perczre sem hagyta el, nehogy megint azok a kínzó, félelmes gondolatok kerekedjenek felül lelkében.

Este aztán, ha Paulától elbúcsúzott, egyenesen haza sietett, s féleljszakákön át írt. Rendszeresen addig dolgozott, míg ereje elhagyta s kimerülten rogyott ágyára, hol nem egyszer tökéletesen felöltözve aludt el. Álmai lázasak, szinte irtóztatók voltak. Testi szervezete megrendült, izgékony-sága annyira fokozódott, hogy a legkisebb felindulás szívdobogást s idegfájdalmakat okozott neki. Ez az élet alakjára is rányomta bélyegét: olyan volt már, mint az árnyék. Arcza megnyult, szemei beestek, két orcáján lázas, veres foltok mutatkoztak; keze olyan volt, mint egy halotté; majd minden este kisebb - nagyobb láza volt.

A mint életereje fogyott, úgy nőtt alkotó ereje. Regényének egyes jelenetei olyan élénken kristályosodtak lelke mélyén, hogy egész lapokat írt tele törlés nélkül, s oly gyorsan, hogy a toll alig tudta követni gondolatait.

Néha, mikor átolvasta a teleírt lapokat, első pillanatra egyes helyek még önmaga előtt is érthetetleneknek tűntek fel. Csak ha jobban bele-mélyedt a kevés szóba foglalt gondolatba, értette at azt, a mit az a benső, titkos erő kicsavart összemarczangolt, vérző szívéből.

S ilyenkor érezte, hogy mesterművet ír.

XLIII.

V ALAMELYIK késő-ősz i napon a zugligetbe mentek. A búcsúzó, meleg napsugárnál sűtkérezni, leültek egy padra, — a férfi összetörve, a leány jókedvet színelve.

A fel-felkavaradó szél zizegve, zúgva söpörte maga előtt a zörgő, száraz faleveleket. A fák lombjavesztett száraz gallyai pattogtak, recsegték. Mintha a halál lehelt volna rá az egész hervatag természetre, csak az a langyos napsugár melegítette a szívet, csak az vigasztalt, csak az beszélt a multról. A kihalt táj sárgás tónusát csak itt-ott törtemeg egy-egy tarka kendős, ibolya-szedő leány, vagy egy-egy az elmulás színeibe öltözött öreg anyó, kik meggörnyedve cipelték rőzse-kötegüket hazafelé.

— Istencm, milyen szomoru itt minden! — szólt Arzén.

— Nagyon hangulatos! Nézze csak, milyen szép képet adna az az öreg anyó, a rózsával hátán, sárga-sárgán, akár csak egy eau forte.

— Az ám! — felelt Arzén, de aztán mindjárt el is hallgatott. Paula elkomorodott. Szerettek volna beszélni mind a ketten, de a csendet csak a sivitó őszi szél törte meg.

Lassan, hallgatagon ballagtak a *Fácán* vendéglő felé, hol a nagy teremben leültek teázni.

A teremben még vagy két asztalnál ültek, néhány künn telelő budai polgár.

Egyszerre csak egy kis sovány, körülbelül tizéves kis leányka jelent meg az ajtóban. Összaszott, hajlott derekán kopott reklicskét viselt. Éhséget kiabáló szemekkel nézett körül, aztán dermedt, veres ujjacskáival sipládáját kezdte nyomorgatni.

Arzén alig birt rá nézni. Végtelenül elkeserítette ez az éhező, beteges gyermek, ki ütött-kopott hangszerén, dideregve, ujjongó dallamú kerengőket játszott. Az emberiség egész nyomorúsága átfutott a lelkén, kiolvasta a leányka szeméből az éhséget, az árvaságot, az elhagyatottságot.

S a sipláda csak szólt, nyikorogva, hamisan, valami tánczdarabot csúfolva.

— Eh, ez már mégis sok! Ugyan Arzén, szóljon a vendéglősnek, hadd küldjék ki ezt a gye-

reket. Micsoda hamis hangok! Aztán verklin!
Utálom a kintornát.

Így szólt a művésznő.

Arzén megundorodott. Oda kiáltott a közel
álló pinczérnek.

— Hajtsa ki ezt a gyereket, mert ő nagysága
idegeit sérti a verklije.

Hangja éles, ingerült volt.

— Mi volt ez, Arzén? — kérdezte halkán,
szikrázó szemekkel Paula. — Jöjjön, menjünk.

S egyebet nem mondott.

Kimentek. Lassan ballagtak lefelé a hegy aljára
vezető gesztenye-fasoron. Pár perczig egyik sem
szólt. Végre azonban, Paula nem állhatta szó nélkül.

— Nem, nem tűröm tovább ezt a bánásmódot.
Mit akarsz? . . . Mondja, szeret még, vagy gyűlöl?
Odaadom magamat testestől-lelkestől egy férfinak,
a kinek szerelmére büszke vagyok. Ott hagyok érte
egy másikat, a ki szeretett, a ki mindenben
kedvemet kereste, a ki rabszolgám lett volna.
Feláldozom érte szabadságomat. Tán még
művészetemet is feláldoztam volna érte.
S ez mit tesz velem?! Akkor, midőn szerelme
tüzének a legnagyobb lánggal kellene lobognia:
akkor, már akkor — hibáimmal foglalkozik.
Istenem, kinek nincs?! Miért lennék éppen én
az angyal a többi asszonyok között?! De türtem,
mert hisz mindebben szerelmedet éreztem. Tür-

tem, szerettelek. De mindez nem volt elég. A csipések ismétlődtek mindennap, minden órában, minden perczen, sokszor durván, kiméretlenül. Én még mindig türtem, mert mindabban, a mit tettél, szerelmedet éreztem. Azt hiszem, ha kést döftél volna a szívembe: megcsókollak s azt mondom: Nem fáj, hiszen szeretsz! De ma . . . de ma — nem türöm tovább. Semmiért, ilyen durván, idegen ember előtt, hangodban a szeretet nyoma nélkül — eddig és ne tovább. Nem, nem szeretsz, nem szerettél soha, senkit a világon!

Hangja belévegyült az őszi szél füttyölésébe, mintha maga a természet is vele kiáltotta volna, hogy Arzén nem szeretett soha senkit a világon.

Arzén nem szólt semmit. Némán, lehorgasztott fejjel ment mellette.

— Az a bajunk — szólt hosszú szünet után — hogy nem a szerelemre születünk, sem te, sem én. Tudod jól, Paula, hogy szeretlek, már a hogy szeretni tudok.

S nem hazudott.

Paula keserű fájdalma és sokáig visszatartott panasza megrázta lelkét. Szánta és szerette. Mintha felkorbácsolt lelkét még egyszer átfutotta volna az a letűnő őszi napsugár, a legeslegutolsó a fagyos, kietlen, pusztá téli előtt . . .

Érezte, hogy Paulának is igaza van, neki is.

Ki vezeti ki ebből az örvényből?

XLIV.

VISSZAFELE tramway-n mentek. Nem akartak egyedül lenni. Így legalább hallgatásuk nem hatott reájok olyan nyomasztólag.

A kocsi végig robogott a budai részeken, átment a Margit-hidon, aztán a váczi-útra tért, a melynek lármája, sürgő-forgó emberei, lámpasorai, kivilágított boltjai szórakoztatták mind a kettőjüket.

Arzént az utca lázas élete felzavarta lethargiájából. Odasimult Paulához, ki csendesen megszoritotta a kezét. Így kézen fogva, bár némán ültek egymás mellett, míg kiszálltak a tramway-ból.

Az estét Paula termében töltötték. Teréz kisaszony korán lefeküdt.

Egyedül maradtak.

Kint zúgott a szél, s megrázta a fogadó abla-

kait. Alulról czigányzene szakgatott akkordjai hallatszottak fel.

Egy darabig az ablaknál álldogáltak, hallgatva, a mint a járókelők kopogó léptei elhangzanak a félig kihalt utcában.

Egyszerre fékevesztett gyorsasággal robogó kocsí riasztotta fel őket merengésökből.

— Üljön le, ide mellém, Arzén. Beszélgessünk egy kicsit. Akar egy csésze teát? Nem? Tehát regényt ír. Beszéljen erről. Nagyon érdekel. Mit akar ezzel a könyvvel?

Arzén bámulva nézett rá.

— A könyvemmel? — szólalt meg aztán kissé zavartan. — Hisz mondtam már. Egy modern szerelem története az egész. Meg szeretném mutatni, hogyan engedelmeskedünk ma annak az örök törvénynek, a mely fentartja a világot. Ki akarom mutatni a tudás, az intellektuális fejlődés hatását a szerelemre. Ki akarom mutatni, hogyan gyöngíti a szerelmet a szellemi előre haladás. Maga a regény formája megfelel a század követelményeinek; rövid és szorosan tárgyhöz ragaszkodik; kitérések nincsenek benne.

Arzén mind jobban belemelegedett. Nem gondolt arra, hogy Paula egyebet is tud erről a regényről. Nem a nőt, a jövődöbeli hitvest, hanem a művésztársat érezte maga mellett. Csak a művésztársnak beszélt arról a tárgyról, a mely

e pillanatban minden más gondolatot kiszorított agyából.

Paula szomoruan nézett rá.

— S ennek a könyvének mi a conclusiója?

— Az, hogy a legmagasabb fejlődés színvonalán álló egyének a mi évtizedünkben képtelenek a szerelemre.

— Hisz ez kétségbeejtő!

— Igen, ez kétségbeejtő.

Ismét elhallgattak. A csendet Paula törte meg.

— S mégis! Mi az élet szerelem nélkül? Mi a végcél, ha nem a szerelem? Miért minden a világon, ha nem ezért? Hiszen minden csak keret, a fő, a lényeges, a minden: a szerelem.

A fiatal leány oda dőlt Arzén mellére, és sírt, sírt keservesen.

Arzén csókkal borította el fejét. Aztán hallgattak soká.

Mikor Arzén elbúcsúzott, Paula még egyszer megölelte.

— Itt, itt csókolj meg, itt a szememen, úgy... úgy. S most — Isten áldjon meg.

XLV.

MÁSNAP korán reggel Arzén levelet kapott. Felbontotta. Karikagyűrű esett ki belőle. A levelet Paula írta; a gyűrű az volt, a melyet pár hóval azelőtt adott neki. Arzénnek nem is kellett elolvasnia a levelet, megérthette a dolgot. Eszébe jutott egy más levél: a mult. Ettől, ettől kellett volna félnie mindig!

Elolvasta a levelet:

«Budapest, november.

Édes barátom! Itt a jegygyűrűje, visszaadom. Ön is küldje vissza a magáét. Lássa, jobb ez így. Nem értettük meg egymást, az első perctől fogva. S később sem akartunk belenyugodni abba, a mit találtunk. Oly nehéz lemondani álmainkról! Most már nem álmodom többet.

Önnek igaza van. Tapasztaltam én is, hogy a művész csak félig szeret. Ernő az első aka-

dálytól visszariadva, könnyű szívvel hagyott el.
Őn, ön csak kinzott. Elég volt a művészekből.
Eleget voltam modéle ; elfáradtam, pihegni akarok.

Paula»

Tehát ennek is vége. S ezzel vége mindennek.
Egy perczig némán, gondolat nélkül nézett maga
elő. Űrt érzett a fejében, Űrt a szívében. Vége!
Egyedül, barát és szerető nélkül!

S úgy hatott rá a magány, mint az éjszaka
csöndje, sötétsége hat arra, a ki előbb tűzijátékot
nézett.

Egyedül. Előtte űr, mögötte űr és csend.

Elhagyatva azokban az órákban, midőn mások
a mánor poharát iszszák ki az utolsó cseppig,
egyedül akkor, midőn minden a szerelemről
beszél, egyedül még akkor is, midőn a létért
való küzdelem kínja le fogja törni. Egyedül a
vigasztalan perczekben, egyedül jóban-rosszban,
egyedül mindig, egyedül örökre.

De hát éghet-e lámpa olaj nélkül? Nem
volna-e jobb, ha kialudnék örökre? Hiszen így
se nem világít, se nem melegít. Csak üszök, csak
hamu az, a mit munkál. Cél és irány nélkül,
kidobva a sík tengerre, révpart és világító torony
nélkül, rongyolt vitorlákkal, törött árbocczal,
előre!

